

Grondplan Spel- & Ontmoetingsplaatsen

Situering

In deze praktijkbeschrijving staan de erkende spel- & ontmoetingsplaatsen (S&O) in de kijker als kwaliteitsvolle praktijken van opvoedingsondersteuning. De focus op erkende initiatieven is grotendeels een pragmatische keuze, met z'n voordelen en beperkingen.

Deze tekst is een geupdate versie van de eerste praktijkbeschrijving die dateert van 2011. Sindsdien kwam er een nieuw *Decreet preventieve gezinsondersteuning* dat het belang van aandacht voor de informele netwerken van gezinnen erkent. Een aantal spel- & ontmoetingsplaatsen genieten sinds enige tijd een erkenning en subsidiëring. Daarnaast dient elk Huis van het Kind naast preventieve gezondheidszorg en opvoedingsondersteuning een activiteitenaanbod te hebben dat ontmoeting tussen gezinnen en de sociale cohesie in de buurt bevordert.

Het veld van spel- & ontmoetingsinitiatieven is met het nieuwe decreet Opvoedingsondersteuning en de komst van de Huizen van het Kind dan ook fors uitgebreid. Inzetten op ontmoeting en sociale cohesie kent op lokaal niveau een zeer brede diversiteit aan invullingen. In die veelheid aan praktijken tracht deze praktijkbeschrijving de verdere visievorming te voeden en ondersteunen, zowel voor erkende initiatieven als voor iedereen die op één of andere manier kwalitatieve spel- en ontmoetingsactiviteiten aanbiedt of wil aanbieden.

Weten **waarom** je doet wat je doet, wat een ontmoetingsruimte een ruimte voor ontmoeting maakt, hoe het zich onderscheidt van andere opvoedingsondersteunende activiteiten / interventies, maakt belangrijke keuzes over het **hoe** en **wat** helder en duidelijk.

Nog een belangrijke noot: Het beschrijven van kwaliteitsvol aanbod kent een aantal valkuilen en vergt zorgvuldigheid. Het is geenszins de bedoeling de indruk te wekken dat een bepaalde praktijk van opvoedingsondersteuning de enig werkende of beste vorm is. Dat is telkens opnieuw een vraag die samen met de gezinnen in kwestie dient gesteld te worden. Het beschrijven is een momentopname en steeds een vereenvoudiging van een complexere realiteit. Praktijken zijn immers zeer contextueel gebonden en voortdurend in beweging. Deze praktijkbeschrijving heeft dan ook veeleer het doel de verdere discussie en reflectie te voeden dan ze af te ronden of te beklinken.

Beschrijving proces

Deze praktijkbeschrijving kijkt naar hoe in Vlaanderen en Brussel vormgegeven wordt aan de erkende spel- & ontmoetingsplaatsen. Deze tekst is het resultaat van een samenwerking tussen diverse actoren uit de praktijk, het beleid en het onderzoeksveld.

Praktijkbeschrijving 1.0

In 2011 werd een eerste versie van de praktijkbeschrijving gerealiseerd na 3 meetings waaraan volgende personen participeerden:

- Karolien Van Opstal, Baboes
- Rudy Vandenborre, de Speelbrug
- Sandra Van der Mespel, VBJK
- Christin Janssens, Steunpunt Antwerpen
- Myriam Coenen, Opvoedingswinkel Maasland
- Mie Mampuys, medewerker Speelhuis, inloopteam Pothoek

Benedikte Van den Bruel, toenmalig beleidsmedewerker Kind en Gezin en Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, verwerkte het bestaand materiaal tot een insteek voor de meetings en verzorgde de rapportage. Nele Travers en Steven Strynckx, verantwoordelijken EXPOO, verzorgden het voorzitterschap van de vergaderingen en de verslaggeving.

Praktijkbeschrijving 2.0

Update met inachtneming van evoluties in praktijk & beleid

Sinds de komst van het nieuwe Decreet preventieve gezinsondersteuning vindt er 1 à 2x per jaar een inhoudelijke vorming of uitwisseling plaats met de coördinatoren van de erkende & gesubsidieerde S&O.¹ Dit sectoroverleg vormt het ideale kanaal om de visie op de doelstellingen van S&O, de doelgroep en de rol van de medewerker verder te verfijnen.

Het universele dan wel meer doelgroeperichte karakter, de leeftijdsafbakening van de kinderen, het tegelijk aanwezig laten zijn van anonimiteit en ontmoeting, de aandacht voor elk gezin afzonderlijk alsook voor de groepsdynamieken, het preventieve karakter (of de preventieve neveneffecten), ... zijn elementen die vaak het onderwerp vormen van discussie en samen zoeken. Dit komt dan ook uitgebreid ter sprake tijdens het sectoroverleg.

- November 2018: Sectoroverleg met de coördinatoren met als focus de doelstellingen en doelgroep.
- April 2019: Sectoroverleg met coördinatoren én medewerkers met als focus de rol / basishouding van de medewerker in het faciliteren van spel en ontmoetingskansen.

In samenwerking met EXPOO herwerkte Naomi Geens, Dr. in het Sociaal Werk en auteur van het boek *Ontmoeten is simpel... maar niet altijd gemakkelijk*, deze praktijkbeschrijving op basis van de bijeenkomsten van het sectoroverleg eind 2018 – begin 2019.

Het aanbod wordt in kaart gebracht en gedocumenteerd volgens een welbepaald grondplan dat bestaat uit (1) uitgebreide beschrijving van het aanbod, (2) een wetenschappelijke onderbouwing en (3) de overdraagbaarheid.

We benadrukken hier graag nog dat 'kleine ontmoetingen (faciliteren)' niet het alleenrecht zijn van spel- & ontmoetingsplaatsen. Op heel wat plekken komen gezinnen elkaar reeds sowieso tegen. Denk aan de wachtruimte van het consultatiebureau, de (buitenschoolse) kinderopvang, aan de schoolpoort, tijdens een workshop babymassage of een groepsbijeenkomst van het inloopteam, ... Dergelijke momenten kunnen medewerkers bewust aangrijpen om ontmoetingskansen voor gezinnen te creëren. We spreken in dit geval over ontmoeting als zij-ingang. Deze praktijkbeschrijving focust zich in eerste instantie op initiatieven die spel en ontmoeting als hun hoofdopdracht beschouwen. Bij ontmoeting als hoofd-ingang wordt er een plek gecreëerd waar gezinnen elkaar kunnen tegenkomen om van daaruit tot verschillende vormen van ontmoeting te komen (cf. Hulpia & Lambert, 2017).

Omdat er heel wat meer expertise aanwezig is in het werkveld dan vertegenwoordigd op het sectoroverleg, werd de vernieuwde praktijkbeschrijving voorgelegd aan een leesgroep van betrokken actoren. We danken dan ook deze mensen voor hun waardevolle bijdrage aan dit proces:

- Taïs Gomes de Santana en Kathelijne Vangheluwe, Baboes — HvhK Brussel
- Ingrid Donders, HvhK Hasselt
- Kesha Vangaeveren, HvhK Louiza Oostende

---

¹ Er zijn in Vlaanderen 15 erkende S&O, waarvan 9 gesubsidieerde, met name De Speelbrug, De Speelvijver, Speel'Wij, HvhK Leuven, De Wigwam, HvhK Oostende, Speelhuis Huppel, De Plèk en De Sloep. De volledige lijst vind je op <https://www.kindengezin.be/gezinsondersteuning/dienstverlening-door-partners/spel-en-ontmoeting/>.

- Nele Maddens en Liesa Deberdt, Koala Ieper
- Dirk Lambrechts — Speel'wij, Campus O3 Genk
- Eline Mertens, HvhK Antwerpen

Tot slot schenken we hier graag expliciet aandacht aan de vraag vanuit de betrokken S&O om deze praktijkbeschrijving werkelijk een schets van 'de praktijk zoals ze is' te laten zijn.

Echt. Puur. Uit het leven. Het moet niet te afgelijnd zijn.

Mag ook ruimte bieden aan de frustraties en benoemen waar we tegenaan lopen.

Laat het de gedeeldheid in beeld brengen, maar zeker ook de diversiteit — en de waarde daarvan.

En vooral uitnodigen tot zelf experimenteren.

Deze vraag, en vele andere voorbeelden, kenmerken waar S&O voor staat: ruimte creëren voor ontmoeten, waar mensen mogen verschillen in hoe ze zijn en hoe ze met elkaar relateren, waar mensen mogen groeien en hun eigen stijl ontdekken. Dat soort ruimte weten ze te creëren voor gezinnen. Omdat ze het vooreerst weten te installeren binnen het eigen team. Walk your talk.

'We passen het op veel manieren toe en veel dingen zijn ok.'

'Soms wil je bijsturen maar dan zie je 'eigenlijk werkt het zo ook''.

Deel 1: Beschrijving aanbod ontmoetingsplaats

In dit eerste deel staan we stil bij (1) een omschrijving van S&O initiatieven, (2) de doelgroep, (3) de doelstellingen / functies, (4) de werkwijze / aanpak en (5) overeenkomsten en/of verschillen met ander aanbod.

1.1. Definitie en omschrijving

Een S&O initiatief voorziet in een sociale én fysieke ruimte waar jonge kinderen (in de voorschoolse leeftijd²) en hun opvoeders en/of andere opvoedingsverantwoordelijken³ (v.b. ouder, grootouder, nanny, ...) in aanwezigheid van één of meerdere (onthaal)medewerkers⁴ samen tijd kunnen doorbrengen.

In een spel- en ontmoetingsplaats ontdekken kinderen een andere wereld dan thuis, ze krijgen er de gelegenheid om te spelen, om sociale ervaringen op te doen, ... Ouders hebben er de gelegenheid om even tot rust te komen, hun eigen en andermans kinderen bezig te zien, andere opvoeders te ontmoeten en met hen verhalen uit te wisselen, ... Een S&O biedt letterlijk en figuurlijk ruimte voor interactie tussen ouders en kinderen. De medewerkers nemen daarbij een faciliterende rol op (cf. infra).

² In sommige gevallen is het leeftijdsbereik ruimer (bijvoorbeeld tot 8 jaar). Zie ook de paragraaf m.b.t. de doelgroep.

³ In het vervolg van de tekst hanteren we gemakshalve de term 'ouder', maar hiermee bedoelen we dus elke persoon die de opvoedingsverantwoordelijkheid draagt voor het kind op het moment van het bezoek aan een S&O.

⁴ Binnen de ontmoetingsplaatsen wordt afhankelijk van de context gesproken over onthaalmedewerker, medewerker of begeleider. In het vervolg van deze tekst zullen wij de term medewerker hanteren.

Uitgangspunten⁵

Eigen opvoedkundig weten

De spel- & ontmoetingsplaatsen vertrekken van een opvoedkundig weten dat uniek is voor elk kind en zijn/haar opvoeder(s) in hun context. Dit wil zeggen dat een ontmoetingsplaats niet vertrekt van een vooropgestelde definitie van 'goed ouderschap'. Er wordt uitgegaan van een weten dat in ontwikkeling is en deels onbewust is. De medewerkers in de S&O treden dan ook op als *'experts in not being the expert'* en maken veeleer gebruik van hun relationele deskundigheid. Bewust inzicht ontstaat vaak net in het contact met de onbekende ander. Het is in de spiegel van gelijkenis en verschil dat we onszelf en onze handelingen vanuit een nieuw perspectief waarnemen.

Gerichtheid op het kind

Door de aanwezigheid van het kind in de spel- & ontmoetingsplaats zal het kind vaak spontaan aanleiding zijn van de gesprekken. Het blijkt ook dat opvoedingsverantwoordelijken vaak in eerste instantie gebruik maken van een ontmoetingsplaats omwille van de kansen dat dit biedt voor de kinderen. De sterke gerichtheid op het kind en haar/zijn relaties komt op verschillende manieren tot uiting in de werking (zie ook infra). Een voorbeeld is dat bij het binnenkomen de naam van het kind wordt genoteerd. Op deze manier krijgt het kind een eigen plaats, die ook zichtbaar is voor anderen.

Autonomie en verbondenheid

De ontmoetingsplaats biedt jonge kinderen de ruimte om autonomie te verwerven. Een kind zet in de ontmoetingsplaats als het ware een stap in de wereld, experimenteert met afstand en nabijheid. Autonomie gaat steeds gepaard met verbondenheid. Het is in relatie tot anderen dat we ons ontplooiën. In die zin is de ontmoetingsplaats een conviviale plek, een plaats waar het samenleven centraal staat. Een plek waar tegelijkertijd ruimte is voor samenkomen en weer uit elkaar gaan.

Werkingsprincipes

Taal, verhalen als middel

Binnen het "gezellig spreken" over kinderen, koetjes en kalfjes, toerisme, enkele bezorgdheden, de koffie, ... worden er uitspraken gedaan die aan de kern raken. In het spreken met andere ouders en het "schrijven" van het eigen verhaal, stelt zich de vraag naar wat we belangrijk vinden in de opvoeding en wat we aan onze kinderen willen doorgeven. Ontmoetingsplaatsen zijn in die zin 'places where parents are trying to find out who is willing to share their voice, and also, importantly, to find out which voice is theirs' (Ramaekers & Suissa, 2010). Ook kinderen drukken hun "verhalen" uit op een verbale en non-verbale manier: via gedrag, spel, gebrabbel, ... Medewerkers gebruiken taal als middel: in het benoemen, bevragen, onder woorden brengen van wat ze zien, voelen en horen gebeuren, creëren ze ruimte voor vrije confrontatie. Alsook ruimte om te mogen zoeken en zelf of samen 'antwoorden' te vinden.

De groep en in het bijzonder de vrije confrontatie als middel

---

⁵ Voor de uitgangspunten en werkingsprincipes baseren we ons voornamelijk op de tekst van Van der Mespel (Ed.) (2009), p. 2-4. Maar ook in andere teksten worden deze uitgangspunten en/of werkingsprincipes vermeld en uitgelegd. Het is belangrijk om te stellen dat onderhavige uitgangspunten en werkingsprincipes zeker belangrijk zijn maar constant in concrete werkingen bediscussieerd worden en als resultaat van een dialoog concrete invulling krijgen.

De medewerkers en de ruimte faciliteren “confrontatie” tussen ouders zonder dat dit intentionele, rationele processen zijn. Door de ontmoeting met andere ouders worden opvoeders geconfronteerd met verschillende opvoedingswaarden en stijlen. Kortom: via de ontmoeting komt men in aanraking met een diversiteit aan relaties en opvattingen. Deze confrontatie is niet vrijblijvend omdat het verschil hoe dan ook confronterend werkt. Dit leidt onder meer tot confrontatie met zichzelf. Maar deze confrontatie overstijgt ook het individuele niveau. Wie aanwezig is voelt zich opgenomen in de groep van “ouders”, binnen de gemeenschap, de samenleving, ...

Ruimte als middel

De sociale, fysieke en psychische ruimte spelen een belangrijke rol in de ontmoetingplaats. Vooreerst voorziet een S&O in een aantrekkelijke spelomgeving, afgestemd op de onderwerpen die gezinnen bezighouden en vaak in contexten waar gezinnen klein behuisd zijn. De ruimte is zoveel mogelijk een weerspiegeling van de kinderen en ouders die de plek bezoeken. Het zichtbaar en hoorbaar maken van de diversiteit aan thuistalen is daarbij een belangrijk aspect. De wijze waarop de ruimte gestructureerd is, maakt bovendien het exploreren en verbreden van relaties mogelijk: bijv. de organisatie van de zithoeken zal er op een “ongedwongen” manier toe leiden dat opvoedingsverantwoordelijken mekaars aanwezigheid kunnen opzoeken indien gewenst. Ouders krijgen ook ruimte om tot rust te komen, zich afzijdig te houden of juist met andere opvoeders te praten als ze daar zin in hebben. De medewerkers zorgen niet alleen voor een fysiek, maar ook sociaal en psychisch veilige ruimte.

Het hier en nu, het alledaagse als middel

De concrete interacties die in het moment zelf plaatsvinden, zijn vaak het onderwerp van gesprek. Verder betekent dit dat bij elk nieuw contact met eenzelfde ouder of kind eenzelfde soort van openheid wordt getoond. Vanuit de medewerkers wordt er normaal gezien niet verwezen naar voorgaande gesprekken of volgende. Elk moment is een nieuw moment, een nieuwe kans, waardevol op zich. In de praktijk gebeurt het echter wel dat medewerkers gezinnen aanspreken op eerdere gebeurtenissen.

Zo was er een papa met een pasgeboren baby met een beperking. Dat bracht heel wat ziekenhuisbezoeken met zich mee. Het kan heel grof overkomen als je daar bij een volgend bezoek niet naar vraagt. Dan heb ik wel een ‘viske’ uitgegooid zodat hij zijn hart even kon luchten. Vanuit menselijk oogpunt maakt ook dat deel uit van een ‘warm’ onthaal.

1.2. Doelgroep

De spel- & ontmoetingsinitiatieven zijn gericht op alle ouders (of opvoedingsverantwoordelijken) en kinderen in de voor- en vroegschoolse periode.

We gaan op een aantal zaken m.b.t. deze doelgroepomschrijving dieper in. Een aanbod is er namelijk nooit echt voor iedereen. En dat hoeft op zich ook niet. Het is de visie, de waarom, die onder meer bepaalt waar de focus in een bepaalde context ligt.

Leeftijd

Het merendeel van de S&O richten zich op gezinnen met kinderen in de voorschoolse leeftijd (en sommige S&O ook op zwangeren). Uitzonderlijk worden kinderen tot acht jaar of zelfs ouder toegelaten.

Vaak op vraag van ouders met meerdere kinderen van diverse leeftijden. Uit ervaring blijkt dat het grotere leeftijdsverschil het onthalen, het bieden van een afgestemd spelaanbod alsook een veilige en rustige experimenteer ruimte, ... extra uitdagend maakt.

Sommige initiatieven experimenteren met een gedifferentieerd aanbod naargelang leeftijd. Bijvoorbeeld in de Speelvijver zijn er activiteiten voor 0-3 jaar, 3-7 jaar en 7-12 jaar. Voorwaarde blijkt daar een voldoende grote ruimte die dergelijke differentiatie toelaat.

De focus blijft echter hoofdzakelijk gezinnen met jonge kinderen en dit om 2 redenen:

- Het aanbod buitenshuis dat afgestemd is op zeer jonge kinderen is beperkt.
- Er is een reële behoefte aan het uitbreiden en/of verbreden van het informeel netwerk tijdens deze periode van intensieve zorg voor het jonge kind en meer op zichzelf aangewezen zijn als gezin.

Daar waar de keuze wordt gemaakt om een strikte leeftijdsgrens te hanteren, blijft het team zich af en toe de vraag stellen 'zijn we wel goed bezig?' 'Kunnen we het maken dat een plek die voor kinderen en hun ouders zoveel betekend heeft, opeens niet meer toegankelijk is voor hen?' Diverse pistes zijn hier mogelijk. Op sommige plaatsen loopt er een vlotte samenwerking met (aanpalende) buurtorganisaties (bibliotheek, buurthuis, HvhK, academie, jeugddienst ...) waar oudere broers en zussen tijdens het openingsmoment terecht kunnen voor een parallel aanbod. De evolutie naar de HvhK biedt in elk geval nieuwe mogelijkheden tot samenwerking. Eén openingsmoment per week / maand openstellen voor oudere kinderen of een alternatieve regeling in vakantieperiodes behoort ook tot de mogelijkheden. Het roept sowieso blijvend de vraag op op welke manier S&O ook betekenisvol kan zijn voor gezinnen met oudere kinderen. Tegelijk kan de visie op experimenteren met afstand en nabijheid, contact en weer loslaten, afscheid nemen, ... er opnieuw bij genomen worden.

Vaders

Sommige S&O maken actief werk van het uitnodigen van vaders. Dit vraagt inderdaad vaak expliciete aandacht omdat heel wat opvoedingsondersteunende activiteiten enkel of vooral moeders aanspreken en bereiken. Achterliggende visie is het erkennen van vaders in hun rol in de opvoeding.

Doorgaans blijft het moeilijker om vaders te bereiken, al zijn er verschillende voorbeelden van S&O die (alleenstaande) vaders bereiken. Hetzij door het organiseren van een aparte vadergroep, hetzij door zeer duidelijke communicatie gericht naar zowel moeders als vaders.

Het bereiken van vaders vraagt een doordachte en consequente aanpak waarbij de wijze van bekendmaking, de openingsuren (ook buiten de klassieke werkuren) en samenstelling van het team (mannelijke en vrouwelijke medewerkers) belangrijke randvoorwaarden zijn.

Maar dat alleen is niet voldoende. Misschien wel het meest cruciaal is of vaders zich effectief welkom voelen eens ze er zijn. Of ze zich een plek kunnen vinden in het gebeuren. Welk soort spel / omgang verkiest hij met kinderen? Is daar ruimte voor? Wat betekent de 'oververtegenwoordiging' van moeders / vrouwen voor een nieuwe vader? Of omgekeerd, wat betekent de aanwezigheid van vaders (/mannen) in de ruimte voor sommige moeders (/vrouwen)? Hoe wordt hier mee omgegaan? Welke keuzes worden hierin gemaakt?

Dit soort vragen refereert opnieuw naar het belang van een uitgeklaarde visie op het waarom van de S&O in kwestie.

Sociale mix

De grootste uitdaging is misschien wel het bereik van een sociale mix aan gezinnen. Naargelang de voorgeschiedenis en het beeld dat mensen hebben van de organiserende partner, loopt het bereiken van kwetsbare dan wel meer modale gezinnen vlot of net niet. Meer doelgroepspecifieke aanbieders (zoals een inloopteam) hebben het voordeel van heel wat opgebouwde ervaring met meer kwetsbare gezinnen. Een S&O initiatief dat vertrekt vanuit een eerder regulier kader heeft dan weer het voordeel dat het aanbod niet enkel voor een select publiek lijkt. Dat maakt plekken zoals een bibliotheek of een school, waar veelal wel een sociale mix gebruik van maakt, interessante plaatsen voor ontmoeting.⁶

Doorheen de beschrijvingen van de verschillende werkingen vinden we voor wat betreft de doelgroep dan ook diverse klemtonen:

- universele gerichtheid: zich openstellen voor “alle gezinnen” ongeacht van waar ze komen
- weerspiegeling van de sociale mix van de buurt
- gerichte aandacht voor maatschappelijk kwetsbare gezinnen

Welke keuzes hier ook gemaakt worden, het is belangrijk om de behoefte aan het uitbreiden en/of verbreden van de informele netwerken niet te verengen tot zogenaamde risicogroepen (zoals gezinnen met een laag inkomen, etnisch-culturele minderheden, etc.). We gaan hier in deel 2 dieper op in.

Het is daarentegen wél van groot belang aandacht te hebben voor de toegankelijkheid voor kansengroepen doorheen alle lagen van de werking. Contacten met sleutelfiguren uit de gemeenschap en/of andere voorzieningen vormen hier een enorme meerwaarde.

Ook hier gaat het niet enkel om het *bereiken* van een sociale mix, maar ook om de vraag wat er gebeurt als een diversiteit aan gezinnen gelijktijdig aanwezig is. Hoe om te gaan met processen van in- en uitsluiting? We gaan hier bij de rol van de medewerker dieper op in (cf. infra).

Inclusie

Dat brengt ons tot slot bij de vraag of S&O een apart dan wel inclusief aanbod dienen te voorzien voor gezinnen met een kind met specifieke zorgbehoefte of extra ondersteuningsnoden. Daar valt opnieuw niet eenduidig op te antwoorden. Vragen aan de gezinnen in kwestie zelf waar zij behoefte aan hebben, is alvast een cruciale eerste stap. Ten tweede is het belangrijk te beseffen dat het aanbod van spel & ontmoeting alleen niet het volledige antwoord hoeft te zijn. Het kan daarentegen wel een zeer waardevolle aanvulling zijn op een meer doelgroepspecifiek of individueel ondersteuningsaanbod.⁷

Belangrijker misschien dan een of/of-verhaal, is het telkens opnieuw bevragen van de eigen keuzes en regels in een S&O en op welke manier deze bepaalde gezinnen in- en uitsluiten. Kan ruimte scheppen voor diversiteit bijvoorbeeld ook betekenen dat er flexibel wordt omgegaan met de leeftijdsafbakening? Wordt de kalenderleeftijd dan wel de ontwikkelingsleeftijd van kinderen mee in acht genomen? Ligt de klemtoon op gelijkheid installeren dan wel gelijkwaardigheid bevorderen? Dit laatste blijkt een belangrijke voorwaarde om van sociale steun te kunnen spreken.

“Voor mij is het ook belangrijk — ik heb een kindje met een beperking — ik had heel veel schrik, maar ik ben heel goed opgevangen. En ook voor de kleine, die speelt hier met de kindjes, leert

---

⁶ Mits de gangbare scripts die in elke voorziening aanwezig zijn, zoals het script van ‘de beleefde vermijding’ grondige gelezen en zonodig herschreven worden (zie Geens, N., 2017).

⁷ Hierbij kan ook gedacht worden aan samenwerken met inclusiecoaches of andere betrokken ondersteuners tijdens spel- & ontmoetingsmomenten.

veel van het speelgoed en de moeders.” (moeder van zeven kinderen vertelt wat een grote stap het voor haar was om onder de mensen te komen met haar jongste zoon).

Net zoals bij andere opvoedingsgerelateerde kwesties die geladen kunnen zijn, liggen er heel wat kansen in de aanpak en het opzet van een S&O. We verwijzen hier nogmaals naar de uitgangspunten en werkingsprincipes, waaronder de kracht van taal en het bespreekbaar maken van gevoelige thema's of taboes. Gewoon eenvoudigweg door het te benoemen, het te laten zijn, zonder oordeel, kan er al bijzonder veel gebeuren.

Voor iedereen op elk moment?

Aan de basis van het Decreet preventieve opvoedingsondersteuning ligt het idee dat juist in de samenwerking tussen verschillende voorzieningen in de buurt de meeste kracht ligt om voor àlle gezinnen een waardevol gezinsondersteunend aanbod te organiseren. Dat betekent onder meer dat een spel- & ontmoetingsplaats niet voor elk kind en elke ouder op elk moment het meest ideale antwoord is of hoeft te zijn. Maar dat de S&O wel streven naar het bereiken van een sociale mix die een weerspiegeling is van de diversiteit in de buurt.

Een maatschappelijk werkster belt me op. Een paar maanden geleden heeft ze een jonge vrouw met 2 peuters doorverwezen. De vrouw toonde toen veel interesse en wou graag andere moeders met jonge kinderen ontmoeten. Toen de maatschappelijk werkster onlangs vroeg of het haar mee valt, blijkt dat de vrouw er nog steeds niet geraakt is.

Ze vindt het wel oké dat één van de medewerkers langs komt.

Het eerste huisbezoek kom ik terecht in een erg klein, slecht onderhouden appartement. Haar 2 dochtertjes bewegen zich onrustig tussen mij en hun moeder, die moe en met een wazige blik wat onsamenhangende zinnen laat vallen. Ik ben nog steeds aan het 'aankomen' wanneer de dochtertjes zich, ieder aan een kant, heel dicht tegen mij aan nestelen, ze zijn erg onrustig en duidelijk niet op hun gemak. Ik zeg er iets van. Na een tijdje lopen de kinderen de kamer uit. Ze blijven lang weg, ik hoor ze niet en vraag me af waar ze zitten. Moeder kijkt ook richting deur, ze zegt dat ze aan het spelen zijn. In de gezamenlijke slaapkamer, vraag ik? Neen, op het dak. Ze staat op om te gaan kijken, ik volg haar. Het is inderdaad een dak, geen dakterras, maar wel met voldoende hoge muren zodat het veilig is. Bij het rechtstaan, merk ik dat mijn broekspijp aan één kant helemaal nat is!

Ik ga buiten met een verward, bezwaard gevoel. Ik twijfel of toeleiding naar een ontmoetingsplaats in dit gezin nu aan de orde is. Voor de kinderen wel, lijkt me.

Vóór mijn verlof doe ik nog 2 huisbezoeken, ik heb dan wat speelgoed mee.

Zelf richt ik me niet meer op het 'toeleiden naar': ik gun het gezin en mezelf meer tijd om elkaar te vinden.

Na mijn vakantie ga ik nog eens langs met de regioverpleegkundige die al aan huis is geweest. De vrouw ziet er merkkelijk beter uit. Het oudste dochtertje is naar school. Hoe is dat voor haar en haar dochtertje??

De jongste is enthousiast over een boekje dat ze met mij leest. Het lijkt me nu precies wel het moment om het met haar nog eens te hebben over 'die plek' waar andere ouders komen en kinderen kunnen spelen.

Ze wil dan toch eens langskomen.

Achteraf heb ik het gevoel dat ik beter nog wat ruimte had gelaten.

Afwachten!!

Om 8.45u - een kwartier voor openingstijd – wacht een jonge vrouw met peuter in de buggy.

Een van de medewerksters begroet haar en opent de deur. Ze kent deze vrouw niet, misschien komt ze voor Kind en Gezin? Ze kijkt nog wat spullen na, laat de deur open en merkt dat de vrouw er nog staat en naar binnen kijkt. Haar zoontje wil blijkbaar graag uit de buggy. Ze stapt naar hen toe en heet hen welkom ... of komen ze voor het consult?? "Nee" zegt de vrouw, "Ik ben Amber, ik ben ziek in mijn hoofd en mijn therapeut zegt dat ik naar hier moet komen". Een verrassende 'aanmelding'!!

Als andere bezoekers binnenkomen, zet zij zich apart en richt ze zich met alle energie op één van de medewerkers. Met veel woorden probeert ze die aan haar 'vast te binden'. Haar zoontje gaat ondertussen, zonder naar haar of andere kinderen om te kijken, zijn 'eigen' gang. De andere moeders knikken even naar haar en trekken zich dan terug.

Als medewerkers zijn we in de war: wat wil deze vrouw en haar kind ... met die vloed van woorden, het zich apart zetten, het zich klampen aan ons? Hoe kunnen wij 'lossen' zonder haar van ons af te duwen? Hoe haar en haar zoontje de nodige steun en veiligheid geven? En de anderen? Wat kunnen we doen om meer opening te maken? Of hoeft dat niet?

Wanneer de vaste medewerksters op vakantie zijn en ik vervang, komt zij niet zomaar binnen als ik haar verwelkom. Ze vraagt met eisende toon "Waar is An?" Als die op vakantie blijkt en ik haar nogmaals verwelkom zegt ze "ja, maar ik ken u niet". 'Dat is zo, wij kennen elkaar niet, en dat kan best wat spannend zijn in het begin. Misschien leren we elkaar kennen, wie weet? Het moet ook niet, je bent hoe dan ook welkom". De peuter is ondertussen al aan het spelen. "Kijk, je zoontje heeft er precies wel zin in, niet?" Ze komt dan toch even binnen, maar is al vlug terug vertrokken. Na een kleine maand is ze er weer.

Amber komt trouw tweemaal per week. Dat blijft ze doen, weken en maanden. Een dik jaar zal het duren voor zij zich 'een plaatske' heeft verworven tussen de anderen. En ook wij hebben die tijd nodig, om de 'gepaste' manier te vinden van 'beschikbaar zijn'.

Omdat Amber de medewerksters geregeld opbelt en ze ook tijdens de openingsmomenten met allerlei vragen komt spreken we met haar af buiten de openingsuren. Eén van de medewerksters volgt haar sindsdien individueel op.

Onlangs is ze bevallen is van haar 2de kind. Tot onze verassing komt ze samen met de vader trots hun dochtertje tonen. Ze heeft voor ieder doopsuiker bij.

De spel- & ontmoetingsinitiatieven zijn gericht op alle ouders (of opvoedingsverantwoordelijken) en kinderen in de voor- en vroegschoolse periode.

We gaan op een aantal zaken m.b.t. deze doelgroepomschrijving dieper in. Een aanbod is er namelijk nooit echt voor iedereen. En dat hoeft op zich ook niet. Het is de visie, de waarom, die onder meer bepaalt waar de focus in een bepaalde context ligt.

Leeftijd

Het merendeel van de S&O richten zich op gezinnen met kinderen in de voorschoolse leeftijd (en sommige S&O ook op zwangeren). Uitzonderlijk worden kinderen tot acht jaar of zelfs ouder toegelaten. Vaak op vraag van ouders met meerdere kinderen van diverse leeftijden. Uit ervaring blijkt dat het grotere leeftijdsverschil het onthalen, het bieden van een afgestemd spelaanbod alsook een veilige en rustige experimenteer ruimte, ... extra uitdagend maakt.

Sommige initiatieven experimenteren met een gedifferentieerd aanbod naargelang leeftijd. Bijvoorbeeld in de Speelvijver zijn er activiteiten voor 0-3 jaar, 3-7 jaar en 7-12 jaar. Voorwaarde blijkt daar een voldoende grote ruimte die dergelijke differentiatie toelaat.

De focus blijft echter hoofdzakelijk gezinnen met jonge kinderen en dit om 2 redenen:

- Het aanbod buitenshuis dat afgestemd is op zeer jonge kinderen is beperkt.
- Er is een reële behoefte aan het uitbreiden en/of verbreden van het informeel netwerk tijdens deze periode van intensieve zorg voor het jonge kind en meer op zichzelf aangewezen zijn als gezin.

Daar waar de keuze wordt gemaakt om een strikte leeftijdsgrens te hanteren, blijft het team zich af en toe de vraag stellen 'zijn we wel goed bezig?' 'Kunnen we het maken dat een plek die voor kinderen en hun ouders zoveel betekend heeft, opeens niet meer toegankelijk is voor hen?' Diverse pistes zijn hier mogelijk. Op sommige plaatsen loopt er een vlotte samenwerking met (aanpalende) buurtorganisaties (bibliotheek, buurthuis, HvhK, academie, jeugddienst ...) waar oudere broers en zussen tijdens het openingsmoment terecht kunnen voor een parallel aanbod. De evolutie naar de HvhK biedt in elk geval nieuwe mogelijkheden tot samenwerking. Eén openingsmoment per week / maand openstellen voor oudere kinderen of een alternatieve regeling in vakantieperiodes behoort ook tot de mogelijkheden. Het roept sowieso blijvend de vraag op op welke manier S&O ook betekenisvol kan zijn voor gezinnen met oudere kinderen. Tegelijk kan de visie op experimenteren met afstand en nabijheid, contact en weer loslaten, afscheid nemen, ... er opnieuw bij genomen worden.

Vaders

Sommige S&O maken actief werk van het uitnodigen van vaders. Dit vraagt inderdaad vaak expliciete aandacht omdat heel wat opvoedingsondersteunende activiteiten enkel of vooral moeders aanspreken en bereiken. Achterliggende visie is het erkennen van vaders in hun rol in de opvoeding.

Doorgaans blijft het moeilijker om vaders te bereiken, al zijn er verschillende voorbeelden van S&O die (alleenstaande) vaders bereiken. Hetzij door het organiseren van een aparte vadergroep, hetzij door zeer duidelijke communicatie gericht naar zowel moeders als vaders.

Het bereiken van vaders vraagt een doordachte en consequente aanpak waarbij de wijze van bekendmaking, de openingsuren (ook buiten de klassieke werkuren) en samenstelling van het team (mannelijke en vrouwelijke medewerkers) belangrijke randvoorwaarden zijn.

Maar dat alleen is niet voldoende. Misschien wel het meest cruciaal is of vaders zich effectief welkom voelen eens ze er zijn. Of ze zich een plek kunnen vinden in het gebeuren. Welk soort spel / omgang verkiest hij met kinderen? Is daar ruimte voor? Wat betekent de 'oververtegenwoordiging' van moeders / vrouwen voor een nieuwe vader? Of omgekeerd, wat betekent de aanwezigheid van vaders (/mannen) in de ruimte voor sommige moeders (/vrouwen)? Hoe wordt hier mee omgegaan? Welke keuzes worden hierin gemaakt?

Dit soort vragen refereert opnieuw naar het belang van een uitgeklaarde visie op het waarom van de S&O in kwestie.

Sociale mix

De grootste uitdaging is misschien wel het bereik van een sociale mix aan gezinnen. Naargelang de voorgeschiedenis en het beeld dat mensen hebben van de organiserende partner, loopt het bereiken van kwetsbare dan wel meer modale gezinnen vlot of net niet. Meer doelgroepspecifieke aanbieders (zoals een inloopteam) hebben het voordeel van heel wat opgebouwde ervaring met meer kwetsbare gezinnen. Een S&O initiatief dat vertrekt vanuit een eerder regulier kader heeft dan weer het voordeel

dat het aanbod niet enkel voor een select publiek lijkt. Dat maakt plekken zoals een bibliotheek of een school, waar veelal wel een sociale mix gebruik van maakt, interessante plaatsen voor ontmoeting.⁸

Doorheen de beschrijvingen van de verschillende werkingen vinden we voor wat betreft de doelgroep dan ook diverse klemtonen:

- universele gerichtheid: zich openstellen voor “alle gezinnen” ongeacht van waar ze komen
- weerspiegeling van de sociale mix van de buurt
- gerichte aandacht voor maatschappelijk kwetsbare gezinnen

Welke keuzes hier ook gemaakt worden, het is belangrijk om de behoefte aan het uitbreiden en/of verbreden van de informele netwerken niet te verengen tot zogenaamde risicogroepen (zoals gezinnen met een laag inkomen, etnisch-culturele minderheden, etc.). We gaan hier in deel 2 dieper op in.

Het is daarentegen wèl van groot belang aandacht te hebben voor de toegankelijkheid voor kansengroepen doorheen alle lagen van de werking. Contacten met sleutelfiguren uit de gemeenschap en/of andere voorzieningen vormen hier een enorme meerwaarde.

Ook hier gaat het niet enkel om het *bereiken* van een sociale mix, maar ook om de vraag wat er gebeurt als een diversiteit aan gezinnen gelijktijdig aanwezig is. Hoe om te gaan met processen van in- en uitsluiting? We gaan hier bij de rol van de medewerker dieper op in (cf. infra).

Inclusie

Dat brengt ons tot slot bij de vraag of S&O een apart dan wel inclusief aanbod dienen te voorzien voor gezinnen met een kind met specifieke zorgbehoefte of extra ondersteuningsnoden. Daar valt opnieuw niet eenduidig op te antwoorden. Vragen aan de gezinnen in kwestie zelf waar zij behoefte aan hebben, is alvast een cruciale eerste stap. Ten tweede is het belangrijk te beseffen dat het aanbod van spel & ontmoeting alleen niet het volledige antwoord hoeft te zijn. Het kan daarentegen wel een zeer waardevolle aanvulling zijn op een meer doelgroepspecifiek of individueel ondersteuningsaanbod.⁹

Belangrijker misschien dan een of/of-verhaal, is het telkens opnieuw bevragen van de eigen keuzes en regels in een S&O en op welke manier deze bepaalde gezinnen in- en uitsluiten. Kan ruimte scheppen voor diversiteit bijvoorbeeld ook betekenen dat er flexibel wordt omgegaan met de leeftijdsafbakening? Wordt de kalenderleeftijd dan wel de ontwikkelingsleeftijd van kinderen mee in acht genomen? Ligt de klemtoon op gelijkheid installeren dan wel gelijkwaardigheid bevorderen? Dit laatste blijkt een belangrijke voorwaarde om van sociale steun te kunnen spreken.

“Voor mij is het ook belangrijk — ik heb een kindje met een beperking — ik had heel veel schrik, maar ik ben heel goed opgevangen. En ook voor de kleine, die speelt hier met de kindjes, leert veel van het speelgoed en de moeders.” (moeder van zeven kinderen vertelt wat een grote stap het voor haar was om onder de mensen te komen met haar jongste zoon).

Net zoals bij andere opvoedingsgerelateerde kwesties die geladen kunnen zijn, liggen er heel wat kansen in de aanpak en het opzet van een S&O. We verwijzen hier nogmaals naar de uitgangspunten en werkingsprincipes, waaronder de kracht van taal en het bespreekbaar maken van gevoelige thema's

---

⁸ Mits de gangbare scripts die in elke voorziening aanwezig zijn, zoals het script van ‘de beleefde vermijding’ grondige gelezen en zonodig herschreven worden (zie Geens, N., 2017).

⁹ Hierbij kan ook gedacht worden aan samenwerken met inclusiecoaches of andere betrokken ondersteuners tijdens spel- & ontmoetingsmomenten.

of taboes. Gewoon eenvoudigweg door het te benoemen, het te laten zijn, zonder oordeel, kan er al bijzonder veel gebeuren.

Voor iedereen op elk moment?

Aan de basis van het Decreet preventieve opvoedingsondersteuning ligt het idee dat juist in de samenwerking tussen verschillende voorzieningen in de buurt de meeste kracht ligt om voor àlle gezinnen een waardevol gezinsondersteunend aanbod te organiseren. Dat betekent onder meer dat een spel- & ontmoetingsplaats niet voor elk kind en elke ouder op elk moment het meest ideale antwoord is of hoeft te zijn. Maar dat de S&O wel streven naar het bereiken van een sociale mix die een weerspiegeling is van de diversiteit in de buurt.

Een maatschappelijk werkster belt me op. Een paar maanden geleden heeft ze een jonge vrouw met 2 peuters doorverwezen. De vrouw toonde toen veel interesse en wou graag andere moeders met jonge kinderen ontmoeten. Toen de maatschappelijk werkster onlangs vroeg of het haar mee valt, blijkt dat de vrouw er nog steeds niet geraakt is.

Ze vindt het wel oké dat één van de medewerkers langs komt.

Het eerste huisbezoek kom ik terecht in een erg klein, slecht onderhouden appartement. Haar 2 dochtertjes bewegen zich onrustig tussen mij en hun moeder, die moe en met een wazige blik wat onsamenhangende zinnen laat vallen. Ik ben nog steeds aan het 'aankomen' wanneer de dochtertjes zich, ieder aan een kant, heel dicht tegen mij aan nestelen, ze zijn erg onrustig en duidelijk niet op hun gemak. Ik zeg er iets van. Na een tijdje lopen de kinderen de kamer uit. Ze blijven lang weg, ik hoor ze niet en vraag me af waar ze zitten. Moeder kijkt ook richting deur, ze zegt dat ze aan het spelen zijn. In de gezamenlijke slaapkamer, vraag ik? Neen, op het dak. Ze staat op om te gaan kijken, ik volg haar. Het is inderdaad een dak, geen dakterras, maar wel met voldoende hoge muren zodat het veilig is. Bij het rechtstaan, merk ik dat mijn broekspijp aan één kant helemaal nat is!

Ik ga buiten met een verward, bezwaard gevoel. Ik twijfel of toeleiding naar een ontmoetingsplaats in dit gezin nu aan de orde is. Voor de kinderen wel, lijkt me.

Vóór mijn verlof doe ik nog 2 huisbezoeken, ik heb dan wat speelgoed mee.

Zelf richt ik me niet meer op het 'toeleiden naar': ik gun het gezin en mezelf meer tijd om elkaar te vinden.

Na mijn vakantie ga ik nog eens langs met de regioverpleegkundige die al aan huis is geweest. De vrouw ziet er merkkelijk beter uit. Het oudste dochtertje is naar school. Hoe is dat voor haar en haar dochtertje??

De jongste is enthousiast over een boekje dat ze met mij leest. Het lijkt me nu precies wel het moment om het met haar nog eens te hebben over 'die plek' waar andere ouders komen en kinderen kunnen spelen.

Ze wil dan toch eens langskomen.

Achteraf heb ik het gevoel dat ik beter nog wat ruimte had gelaten.

Afwachten!!

Om 8.45u - een kwartier voor openingstijd – wacht een jonge vrouw met peuter in de buggy. Een van de medewerksters begroet haar en opent de deur. Ze kent deze vrouw niet, misschien komt ze voor Kind en Gezin? Ze kijkt nog wat spullen na, laat de deur open en merkt dat de vrouw er nog staat en naar binnen kijkt. Haar zoontje wil blijkbaar graag uit de buggy. Ze stapt naar hen toe en heet hen welkom ... of komen ze voor het consult?? "Nee" zegt de vrouw, "Ik ben Amber, ik ben ziek in mijn hoofd en mijn therapeut zegt dat ik naar hier moet komen". Een verrassende 'aanmelding'!!

Als andere bezoekers binnenkomen, zet zij zich apart en richt ze zich met alle energie op één van de medewerkers. Met veel woorden probeert ze die aan haar 'vast te binden'. Haar zontje gaat ondertussen, zonder naar haar of andere kinderen om te kijken, zijn 'eigen' gang. De andere moeders knikken even naar haar en trekken zich dan terug.

Als medewerkers zijn we in de war: wat wil deze vrouw en haar kind ... met die vloed van woorden, het zich apart zetten, het zich klampen aan ons? Hoe kunnen wij 'lossen' zonder haar van ons af te duwen? Hoe haar en haar zontje de nodige steun en veiligheid geven? En de anderen? Wat kunnen we doen om meer opening te maken? Of hoeft dat niet?

Wanneer de vaste medewerksters op vakantie zijn en ik vervang, komt zij niet zomaar binnen als ik haar verwelkom. Ze vraagt met eisende toon "Waar is An?" Als die op vakantie blijkt en ik haar nogmaals verwelkom zegt ze "ja, maar ik ken u niet". 'Dat is zo, wij kennen elkaar niet, en dat kan best wat spannend zijn in het begin. Misschien leren we elkaar kennen, wie weet? Het moet ook niet, je bent hoe dan ook welkom". De peuter is ondertussen al aan het spelen. "Kijk, je zontje heeft er precies wel zin in, niet?" Ze komt dan toch even binnen, maar is al vlug terug vertrokken. Na een kleine maand is ze er weer.

Amber komt trouw tweemaal per week. Dat blijft ze doen, weken en maanden. Een dik jaar zal het duren voor zij zich 'een plaatske' heeft verworven tussen de anderen. En ook wij hebben die tijd nodig, om de 'gepaste' manier te vinden van 'beschikbaar zijn'.

Omdat Amber de medewerksters geregeld opbelt en ze ook tijdens de openingsmomenten met allerlei vragen komt spreken we met haar af buiten de openingsuren. Eén van de medewerksters volgt haar sindsdien individueel op.

Onlangs is ze bevallen is van haar 2de kind. Tot onze verassing komt ze samen met de vader trots hun dochtertje tonen. Ze heeft voor ieder doopsuiker bij.

1.3. Doelstellingen en functies

Doorgaans worden drie doelstellingen of functies vooropgesteld bij de S&O: mogelijkheid bieden tot het ervaren van sociale steun, het opvoedingsmilieu verbreden en verrijken en de sociale cohesie in de buurt bevorderen. We gaan hier achtereenvolgens op in en belichten nadien ook mogelijke neveneffecten. Tot slot staan we stil bij het operationaliseren van doelstellingen.

Sociale steun als opvoedingsondersteuning

S&O willen ouders ondersteunen in de opvoeding door een plaats voor ontmoeting te creëren. Ontmoeting wordt vooreerst gezien als belangrijke bron van sociale steun: ouders wisselen tips uit, kunnen hun verhaal doen, stellen vragen aan elkaar, vinden (h)erkenning bij elkaar of kunnen samen een aangename tijd doorbrengen. De contacten kunnen op zich staan en/of aanleiding geven tot het verder uitbreiden van de informele netwerken, zowel binnen de muren van de S&O als daarbuiten. Ontmoeting als antwoord op toenemende individualisering en aantasting van sociale netwerken, is terug te vinden in zowat alle S&O, ook internationaal (zie hiervoor: Hoshi-Watanabé, Musatti, Rayna & Vandebroek, 2015).

Ontmoeting wordt ten tweede gezien als vorm van vrije confrontatie. De kinderen en ouders zijn zelf actor in de spel- en ontmoetingsruimte, maar tegelijkertijd worden kinderen en ouders ook zelf door de ruimte – als gemeenschap die zij betreden – gevormd. In de ontmoeting construeren ouders immers hun identiteit als opvoeder, en zowel kinderen als ouders hun identiteit als lid van de samenleving.

Verbreding van het opvoedingsmilieu

S&O willen ook de kans bieden om het opvoedingsmilieu van jonge kinderen te verrijken en te verbreden. Concreet betekent dit dat kinderen in de ontmoetingsplaats de mogelijkheid krijgen om via exploratie van de vele spelmogelijkheden te leren op alle ontwikkelingsdomeinen. Ze worden uitgedaagd in hun sociale ontwikkeling door de aanwezigheid van leeftijdsgenoten. Anderstalige kinderen krijgen de mogelijkheid om in contact te komen met de Nederlandse taal. En omgekeerd: ééntalige kinderen komen in contact met een diversiteit aan talen. In sommige ontmoetingsplaatsen staat ook heel uitdrukkelijk het bevorderen van de kwaliteit van hechten en loslaten binnen de ouder-kindrelatie centraal.

Een papa vertelt dat zijn zoontje (11 m) nog niet kan stappen. De laatste keer dat hij in de S&O was, heeft zijn zoontje een hele tijd rondgelopen met steun van een giraffe op wieltjes. Toen ze thuis zijn gekomen heeft zijn zoontje drie stapjes alleen gezet zonder enige steun. De papa vertelt dit trots. Louter de aanwezigheid van dit speelgoed in combinatie met het kind zijn interesse scheppen deze mogelijkheid.

De aanwezigheid van bekenden en minder bekenden, de semi-publieke ruimte, maakt de S&O een overgangsgebied tussen thuis en de wereld. Het vormt als het ware een transitieruimte, een brug tussen het thuismilieu en bijvoorbeeld de kinderopvang of de kleuterklas.

An (21 m) komt de eerste keer naar de S&O met oma. Ze zegt geen woord. Ze kijkt evenmin enige centimeter van oma's zijde. Oma zegt dat An nogal verlegen is. Na een aantal bezoeken aan de OP gaat An al wat verder van haar oma spelen. Tijdens een bepaald openingsmoment gaat An aan het laddertje van het speelhuysje staan en wenkt om haar te helpen. Oma ondersteunt haar terwijl ze het laddertje opklimt. An krijgt hier plezier in en blijft het laddertje opklauteren, telkens met behulp van oma. In tussentijd is oma aan het spreken met een begeleider. Op dit moment kruipt An helemaal alleen het laddertje op, zonder oma's hulp. Bij het bereiken van de top kijkt ze apetrots.

De verbreding van het opvoedingsmilieu geldt echter niet enkel voor kinderen, maar ook voor hun ouders. Kinderen experimenteren er met afstand nemen van hun ouder, maar ouders evengoed met het loslaten en vertrouwen tonen in de autonomie van hun kinderen.

Die wisselwerking is mooi om te zien. Vooral die ontspanning die dan komt op het moment dat ouders beseffen 'ik kan echt 5 minuten gewoon op mijn gemak zitten'. Er wordt weleens gezegd: 'hier kunnen we onze koffie warm opdrinken, thuis lukt dat niet'.

Bijdragen tot gemeenschapsvorming

S&O willen tevens een plaats zijn waar gezamenlijkheid kan ervaren worden over socio-economische en etnisch-culturele grenzen heen. Ervaringen leren dat kinderen een belangrijk sociaal bindmiddel kunnen zijn door de gemeenschappelijkheid van heel wat opvoedingsvragen.

Eenzijds kunnen ouders in een S&O herkenning vinden, identificatie, zich verbonden voelen met anderen waarmee ze een gelijkenis ervaren (bv. het 'ouder' zijn, een kind van dezelfde leeftijd hebben, dezelfde taal spreken, in dezelfde buurt wonen, ...). Anderzijds worden gezinnen door de aanwezige diversiteit (qua origine, taal, sekse, leeftijd, interesses, opvoedingsstijl, ...) in een S&O ook uitgedaagd om de grenzen van hun eigen 'groep' of gemeenschap te overstijgen. Er worden bruggen gebouwd

naar anderen. Voorwaarde is dat eenieder zich gerespecteerd voelt in z'n eigenheid en er een algemene sfeer van gelijkwaardigheid geldt.

Preventieve neveneffecten

In sommige bronnen (zie bijvoorbeeld de projectaanvragen van de Speelbrug) wordt uitdrukkelijk stilgestaan bij het preventief neveneffect van een S&O. Door het verrijkend aanbod van een ontmoetingsplaats en/of het uitdrukkelijk benoemen van aspecten m.b.t. de ouder-kind relatie, de beleving van het kind, de ouder, ... worden mogelijke spanningen en conflicten vroegtijdig voorkomen.

Een moeder arriveert regelmatig op van de zenuwen. Ze gooit soms haar kindje in de zetel en ploft neer. Er is dan telkens een werk door een medewerker of een andere moeder om haar verhaal over de voorbije dagen, de slapeloze nacht, enz. te aanhoren; daarbij ook sprekend met het kind – in de stijl van “mama is moe en heeft nu niet veel geduld...”. Haar spanningen worden door verschillende mensen gedragen in het alledaagse van het leven. Intussen, jaren later, komt ze met haar derde kindje en is de stijl helemaal veranderd en verzacht. Haar draagkracht t.a.v. de kinderen is merkbaar vergroot.

Doelstellingen operationaliseren

Een belangrijke uitdaging voor de S&O is om in de huidige tijdsgeest de impact van dit aanbod in kaart te brengen en 'meetbaar' te maken. Naast het rapporteren van eerder kwantitatieve parameters zoals aantal openingsmomenten, bereik, bezoekerspatronen, ... is het belangrijk dat S&O nadenken over waarom ze doen wat ze doen, wat ze willen bereiken met hun inzet. Dat betekent o.a. de doelstellingen helder formuleren en operationaliseren, uiteraard steeds met respect voor de eigenheid van dit soort aanbod.

Die eigenheid kenmerkt zich onder meer door een grote diversiteit aan betekenisverleningen en een grote mate van onvoorspelbaarheid van wat er precies in die kortstondige ontmoetingen zal plaatsgrijpen. Bovendien zijn de doelstellingen van de ene S&O in context X niet persé gelijk aan de operationalisering van de doelstellingen van een S&O in context Y.

Ongeacht welke keuzes precies gemaakt worden in de registratie van gegevens van de gezinnen, wat er genoteerd wordt in dagelijkse verslagen, ... is het belangrijk helder te maken op welke manier welke doelstellingen kunnen gedocumenteerd worden, rekening houdend met het belang dat gehecht wordt aan het bewaken van de anonimiteit. Het registreren van gegevens zoals de leeftijd van de kinderen, de relatie met de begeleidende volwassene, de woonplaats en de thuistaal kan echter belangrijke evoluties in het bereik en gebruik van de S&O weergeven.

Aangezien het vaak om de betekenis van interacties gaat en/of processen van groei die mensen maken, is het raadzaam zowel kwantitatieve als kwalitatieve gegevens te gebruiken in rapportering en daarin zeker de stem van gezinnen te betrekken. Vragen als wat de aanleiding was voor het eerste bezoek en waarom gezinnen blijven komen, welke veranderingen ouders zien bij hun kinderen (en kinderen bij hun ouders), welke meerwaarde de S&O biedt, hoe de netwerken van gezinnen er uit zien en evolueren, ... zijn vragen die zowel informeel als op een meer systematische manier tijdens de nabespreking en intervisie- / supervisiemomenten aan bod kunnen komen.

Veeleer dan tot 'grote markers voor succes' te komen, gaat het bij het operationaliseren van de doelstellingen om het expliciteren van de waarde van de alledaagsheid.

- Ouders erkennen in hun ouderschap, hoe gebeurt dat? Welke betekenis geven ouders hieraan?
- Een veilige context creëren, hoe doe je dat? Waaruit bestaat dat?
- Opening creëren in een (schijnbaar) vastgelopen situatie, wat vraagt dit?
- Elkaar begrijpen en verbinding maken in een meertalige context, welk taalbeleid is hiervoor nodig?
- Gezinnen zich laten thuis voelen in een buurt en er hun weg laten vinden, hoe kan je dat bevorderen?
- Een zoekproces faciliteren, zowel voor kinderen, ouders als binnen het team, hoe doe je dat?
- Enzovoort.

Naargelang de prioritaire focus van iedere S&O zullen bepaalde doelstellingen meer uitgebreid gedocumenteerd worden. Uitwisseling hierover tussen de S&O kan de visievorming sterk bevorderen, zowel lokaal als bovenlokaal.

1.4. Werkwijze: Een beeld van de spel- en ontmoetingsplaats

We schetsen in dit deel een beeld van een S&O. We doen dit deels door in te gaan op de gemene deler van heel wat spel- en ontmoetingsinitiatieven. Het verloop van een openingsmoment en de rol van de medewerker daarin, alsook een aantal meer praktische parameters komen aan bod. Daarbinnen zal echter de variatie in initiatieven blijken.

De basishouding van de medewerker: wat doen ze en wie zijn ze?

'Die doen hier niets', dat krijgen medewerkers van een S&O wel vaker eens te horen. We trachten in deze praktijkbeschrijving de vinger te leggen op het zichtbare en onzichtbare werk dat deze medewerkers met veel aandacht realiseren. Door wat ze doen – of net niet doen – en door hoe ze aanwezig zijn.

'Ik vond dat heel bedreigend. Je hebt niets. Er is geen methodiek of activiteit om je achter te verschuilen en dat in een maatschappij waar je altijd druk bezig moet zijn.'

Wat medewerkers DOEN

Vooraf aan het spel- en ontmoetingsmoment staan de medewerkers stil bij de inrichting van de ruimte en de groepsdynamieken die dit al dan niet mogelijk maakt. Ze zorgen dat de koffie klaarstaat en het spelmateriaal uitnodigend klaarligt.

Bij aankomst schenken ze elk kind en elke ouder een moment van onverdeelde aandacht. Nieuwe gezinnen worden geïntroduceerd in de werking en huisregels. Elk gezin mag zich verwachten aan een warm welkom waarbij kind en ouder 'op hun gemak' worden gesteld. De naam en eventueel de leeftijd van elk kind wordt op het bord geschreven.

Vervolgens is er ruimte voor spel en ontmoeting waarbij de medewerkers een faciliterende rol opnemen in de interacties tussen kinderen en ouders, tussen kinderen onderling en tussen ouders onderling. Ze zijn observerend aanwezig, staan open voor de impliciete boodschap achter een bepaalde mededeling of gedrag. Ze geven taal aan wat kinderen voelen, denken, tonen, ... Benoemen wat ze waarnemen in het hier-en-nu. Expliciteren verwondering. Tonen inlevingsvermogen. Ze lezen mensen. Schatten

situaties in. Trachten in te voelen wie net contact zoekt of liever vermijdt. Ze creëren een emotionele veiligheid. De medewerkers gaan zelf in gesprek en trekken bestaande gesprekken open (zowel inhoudelijk, als tussen wie het plaatsvindt). De medewerkers onthouden heel wat van wat er gezegd wordt om hier later op terug te kunnen komen in functie van verbinding leggen (vb. welke tweede taal een ouder spreekt). Via oogcontact stemmen ze continu af met hun collega-onthaalmedewerker hoe het reilen en zeilen verloopt, wie of wat extra aandacht vraagt. Ze houden hun focus op ouders én kinderen én de interacties tussen hen. Ze passen zich aan naargelang de omstandigheden (weinig gezinnen aanwezig, grote drukte, ...) en kunnen goed om met onvoorspelbare situaties. Ze laten het proces het proces zijn.

We brengen meer zuurstof maar ook meer kleur in de ruimte. Wanneer een ouder stelling inneemt (zoals 'crèches zijn echt niet goed'), kan dat de veiligheid in het gedrang brengen waardoor sommige mensen 'toeslaan'. Zo'n moment grijpen we dan aan om met de verschillende aanwezigen in gesprek te gaan. Om andere, soms meer genuanceerde, perspectieven aan bod te laten komen. Niet met het doel om tot een bepaald resultaat (of consensus) te komen. Het mag hier gewoon naast elkaar op tafel liggen.

Tot slot kiest de ouder wanneer hij/zij vertrekt met het kind. In de praktijk is dit vaak op het moment dat het ontmoetingsmoment eindigt. Veelal is er één of andere vorm van afscheidsritueel waarbij er bijvoorbeeld samen wordt opgeruimd en de namen van het bord worden geveegd. Indien het de gewoonte is een (symbolische) betaling te vragen, dan vindt dit ook aan het einde plaats.

Na afronding van het openingsmoment is het zinvol voldoende ruimte voor nabespreking te voorzien. *'Als medewerker werk je echt heel hard met jezelf wat vraagt om reflectie op je eigen handelen'*. Er is geen methodiek, activiteit of strikt stappenplan dat aangeeft wat 'juist' handelen is. Dat handelen krijgt telkens weer vorm in de nieuwe ontmoetingen.

Hoe medewerkers ZIJN

Minstens even belangrijk als wat de medewerkers doen om spel en ontmoeting mogelijk te maken, is de manier waarop ze aanwezig zijn.

- Echt, eerlijk, open
- Warm, positief
- Geduldig, in rust
- Vertrouwen uitstralend
- Flexibel, adaptief
- Zichtbaar, aanspreekbaar — en tegelijk in staat om op de achtergrond te blijven
- Opmerkzaam
- Communicatief en bewust van zowel verbale als non-verbale communicatie (door anderen en door zichzelf)
- Gevoelsmatig én reflectief
- Bewust van eigen voorkeuren, frustraties en verwachtingen
- Niet-oordelend: *'we zitten hier niet om elkaar te beoordelen'*

Deze eigenschappen worden naar voor geschoven als belangrijke kwaliteiten in de basishouding van een medewerker. De manier waarop ze dit doen, kan en mag verschillen (net zoals ook ouders en kinderen mogen en kunnen verschillen in hoe ze zijn en met elkaar omgaan). Er is ruimte om hierin te groeien en de eigen stijl te ontdekken.

Op een middag onthalen we Nicolas en zijn moeder. Nicolas heeft een handicap: hij heeft geen armen, zijn handen zitten aan de schouders. De kinderen tekenen aan tafel. Nicolas zit naast Julie, die plots uitroept: "Jouw olifant is niet mooi!". Ze houdt het tekenblad van Nicolas voor zich en herhaalt nog eens haar commentaar. Ik ben gepakt door wat gebeurt: moet ik de tekening uit Julies handen trekken? Zijn tekening héél mooi vinden? Haar iets zeggen over zijn handicap? Ik blijf perplex, samen met de ouders rond de tafel. Grote stilte.

Hop! Nicolas neemt een ander potlood, tekent opnieuw een olifant. Julie neemt het blad en zegt: "Ah! Dat is een hele mooie olifant, die is voor mij!".

Dankzij de aanwezigheid van de volwassenen zonder tussen te komen, bijvoorbeeld door Nicolas te troosten, was er ruimte ontstaan voor ontmoeting en creativiteit onder de kinderen zelf.

Op de intervisie hebben we het over manieren van reageren op wat kinderen en ouders vertellen. Nieuwe vrijwilligers geven aan dat het in het begin zeer moeilijk was om niet spontaan te reageren – dat het zeer vermoeiend was. Dat ze gaandeweg ontdekten hebben dat een grotere terughoudendheid de gesprekken rijker maakt, met meer inhouden die ertoe doen. Ze realiseren zich dat ze voordien in hun zogenaamd spontane reacties meer over zichzelf vertelden, dan dat ze openstonden voor wat een ouder nóg zou zeggen. Of dat de automatische antwoorden die in je opkomen, bij slecht nieuws bijvoorbeeld, wel sociaal wenselijk zijn, maar soms als een dooddoener werken in het gesprek.

Desalniettemin is er verbazing wanneer een medewerker zegt dat ze ook niet 'gewoon' reageert wanneer een moeder aangeeft dat er een miskraam geweest is. Dat ze eerder vraagt wat moeder erbij denkt en voelt dan iets te zeggen in de trant van 'spijtig...'. Dankzij deze abstinentie kan ook gezegd worden dat ze de miskraam niet betreurt; of zelfs dat die hen goed uitkomt.

Op de kracht van terughoudendheid en dat dit vaker een 'afleren' dan wel een 'aanleren' betreft, gaan we dieper in bij het deel 'vorming & omkadering'.

Een beetje zoals thuis, maar toch niet helemaal

Zowel door ouders als S&O zelf wordt de rol van de medewerker vaak omschreven als een warme gastheer/vrouw die gezinnen hartelijk ontvangt en ervoor zorgt dat gezinnen zich op hun gemak voelen. Deze gastheer/vrouw zorgt ervoor dat het huis (en de inrichting) voorzien zijn op de komst van de kinderen en ouders, heeft oog voor het reilen en zeilen tijdens hun aanwezigheid en houdt in de gaten of iedereen het naar z'n zin heeft.

En toch is het niet helemaal hetzelfde.

Gezinnen zijn er vrij andere gezinnen op te zoeken met wie het goed klikt, maar de medewerker zal waakzaam zijn dat er geen hardnekkige klikjes gevormd worden die bepaalde gezinnen uitsluiten. Medewerkers zullen zelf bovendien bij elk gezin toenadering zoeken, en zich niet beperken tot die gezinnen waar het gemakkelijk mee 'klikt'. Ook de mate waarin medewerkers ingaan op vragen naar hun eigen persoonlijke ervaring, is ingegeven vanuit een professionele rol. De focus blijft steeds op het verhaal van de gezinnen liggen.

Ruimte voor vrije confrontatie en ont-moeting

'Zo'n momenten waarop er dingen ongepland, ongecontroleerd, onvoorbereid tot stand komen...

*Een wederkerig moment waarop gezinnen samen iets beleven en zien gebeuren.
Dat je zowel bij jezelf als bij ouders en kinderen voelt 'ah hier hebben we veel aan gehad'.
Dan denk je: dit was nu eens echt spel en ontmoeting!*

Bij afwezigheid van een welomlijnde activiteit, zoals een voorleesmoment, babymassage of een kookworkshop, lijkt het soms alsof er niets gebeurt. Niets is echter minder waar. Alhoewel verschillende S&O experimenteren met activiteiten (van zeer vrij tot meer gestructureerd), ligt de betekenis voor aanbieders van S&O vaak net in het creëren van een ruimte waar niets moet: ont-moeten. Of zoals een moeder het zo treffend verwoordde: *'zo eens even hier zo zijn, dat doet wat met een mens'*.

Los van het aanbieden van activiteiten, die drempelverlagend kunnen werken voor gezinnen (*'het geeft ouders een duidelijk excuus om te komen'*), is *de manier waarop* het aanbod is georganiseerd op zich al een belangrijke vorm van 'structureren'. De manier waarop de ruimte is ingericht, de visie op taal, de samenstelling van het team, de openingstijden, de leeftijdsafbakening, de huisregels, ... beïnvloeden de interacties tussen kinderen, ouders en medewerkers. Regels kunnen een bepaalde structuur, veiligheid of houvast bieden, net zoals activiteiten dat kunnen doen. Kinderen leren omgaan met impliciete en expliciete afspraken in de omgang met anderen. De inrichting van de ruimte of de omgang met taal laat bepaalde dynamieken toe en andere niet. Enzoverder.

De keuze om geen extra geplande activiteiten te voorzien, komt onder meer vanuit de ervaring *'dat er al heel veel gebeurt'*, *'dat er veel kracht ligt in de zaken op hun beloop laten gaan, de vrije confrontatie vrij spel geven'*.

Deze vrije confrontatie, die plaatsvindt in de interacties tussen kinderen onderling, tussen kinderen en ouders en tussen ouders onderling, is steeds vrij maar niet vrijblijvend (cf. supra).

Kinderen ontdekken er een nieuwe omgeving, het samenzijn, delen en samen spelen. Ze observeren en imiteren elkaar, bijvoorbeeld bij het experimenteren met de ballen in het ballenbad of in het keukentje. Zo verleggen ze hun grenzen.

Ouders hebben er tijd voor hun kind; leren hun kind in andere situaties kennen (bv. in het samenspel met andere kinderen) waardoor hun blik op hun kind verruimt; ze worden onwillekeurig geconfronteerd met hoe andere ouders met hun kind omgaan of hoe de begeleiders met de kinderen omgaan; ouders en kinderen experimenteren met afstand en nabijheid.

A., een jongen van 2,5 jaar en W., een meisje van dezelfde leeftijd zijn allebei met hun mama aanwezig in de OP. A. is een onstuimige jongen, loopt heel enthousiast rond, beweegt soms een beetje wild. De mama van W. vindt dat niet fijn. Ze merkt op dat A. veel te ruw is voor haar dochter, en ze trekt haar telkens bij hem vandaan, eerst onopvallend, maar later heel uitgesproken. W. zelf trekt zich daar niet veel van aan: ze gaat telkens terug naar A., en wanneer mama even niet kijkt spelen ze fijn samen. Wanneer de mama van W. dit in de gaten krijgt, roept ze haar dochter snel bij zich. "Wat denk je dat er zou kunnen gebeuren?", vraagt een medewerker. "Hij gaat haar pijn doen..." zegt ze aarzelend. "Ze zijn wel leuk aan het spelen nu", zegt de medewerker vriendelijk. "Ja, da's waar, geeft de mama van W. toe, maar ze trekt tegelijk haar dochter weer dichterbij zich toe. Een paar minuten later zien we dat ze samen met W. en A. op de grond in een boekje zit te kijken.

In de ontmoetingsplaats vinden er ook tal van interacties plaats tussen ouders. Ze delen ervaringen, stellen vragen aan elkaar, vinden (h)erkenning bij elkaar of kunnen samen gewoon een aangename tijd doorbrengen. Soms is dit een verderzetting van contacten die ze elders legden, soms is het een bron van nieuwe contacten. Ouders geven elkaar ook heel wat praktische tips zoals adressen van taallessen, scholen en crèches, huizen te huur in de buurt, plekjes waar je met je kind buiten kan spelen, tips over allergieën bestrijden, enz. Onvermijdelijk vinden er in ontmoetingsplaatsen ook confrontaties tussen ouders plaats die botsen met de eigen waarden en overtuigingen.

Het is duidelijk dat de kinderen de relaties tussen ouders bevorderen, bijvoorbeeld door een gedeelde ervaring (kinderen van dezelfde leeftijd, moeilijke slapers, ...). Ook op andere manieren leggen kinderen verbindingen. Ze zijn vrij beweeglijk en gaan makkelijk van de ene naar de andere kant van de ruimte. Dat betekent doorgaans dat hun moeder of vader volgt, waardoor er steeds wisselende subgroepjes van ouders ontstaan (bv. op het bankje aan het ballenbad of aan de tafel naast het keukentje). Dit tijdelijk samenzijn wordt niet bepaald door gender of eventuele socio-economische of culturele subgroepen, maar door het spel van de kinderen. Hierdoor kunnen soms, maar niet altijd, gesprekken ontstaan tussen mensen die elkaar niet bewust zouden opzoeken.

Voor heel wat ouders is een bezoek aan een S&O ook een moment van rust. Het is een plaats om even uit te blazen, stoom af te laten of afstand te nemen van hun kind. Zelfs wanneer een ouder weinig rust lijkt te kennen tijdens het bezoek met meerdere kinderen, kan het toch als een moment van onthaasten ervaren worden. Of zoals een moeder zelf aangaf 'Ik kom nog een keer langs want mijn man merkte op hoe ik thuis rustiger was na mijn vorige bezoek'. Contact met andere ouders is daarbij niet altijd een must.

Het zit 'm in vele kleine dingen

Even glimlachen bij het zien van het eigen kind dat plezier beleeft in een periode dat het heel moeilijk gaat. Enkele uren binnen kunnen vertoeven met de kinderen wanneer een gezin afhankelijk is van nachtopvang. En blijven komen wanneer datzelfde gezin een nieuwe thuis heeft gevonden. Groeien van wantrouwen naar vertrouwen. Het proces van zelf meer en meer initiatief nemen in de spel- en ontmoetingsruimte. Nieuwe gezinnen mee verwelkomen. Na verloop van tijd het voor elkaar beginnen opnemen. Het zijn slechts enkele voorbeelden die de impact van een bezoek aan een S&O suggereren.

Vandaag is het een vrij drukke voormiddag. Er hangt een drukke, maar gezellige sfeer. De lucht gonst van de gesprekken, soms een gemoedelijke babbel in een kleiner groepje ouders, soms half fluisterend tussen twee mama's, dan weer geanimeerde discussies waar alle aanwezigen hevig deelnemen aan het gesprek of anderen geboeid luisteren, ... De gespreksthema's variëren van minuut tot minuut, en vloeien voort uit de gewone dagelijkse belevenissen.

Wanneer een vermoeide mama binnenkomt, haar kind neerzet en zich op een stoel laat zakken, zuchtend dat het weer een zware nacht geweest is, begint een gesprek over slaapritmes, huibaby's, vermoeidheid, en worden spontaan tips gegeven om er mee om te gaan, en om het vol te houden, ... De herkenning bij de andere moeders is groot. Iemand biedt haar als 'troost' een zelfgebakken koekje aan en het gespreksthema verschuift naar recepten. Een mama met haar zoontje komt drijfnat binnen van de regen, en twee moeders beginnen over de slechte zomer die we al gehad hebben, ... een minuut later gaat hun gesprek over winkels waar ze goedkope regenlaarsjes verkopen en nog een minuut later over wat goede schoenen zijn voor een kind dat pas leert stappen.

Een beetje later vertelt een mama aan een andere mama dat haar dochtertje graag naar een TV-reeks kijkt die zij vroeger als kind ook heeft gezien. Binnen de kortste keren zijn enkele andere moeders mee in het gesprek betrokken en halen ze samen herinneringen op aan TV-programma's uit hun jeugd. Ze beginnen de begintunes die ze zich nog herinneren te zingen terwijl hun peuters verwonderd toekijken. Een beetje later zitten ze samen met de kinderen kinderliedjes te zingen.

Tijdens het fruit eten vertelt een moeder dat haar kind een slechte eter is. De anderen vallen haar bij ("die van mij eet ook zo weinig"), of spreken haar tegen ("maar zie hem eens flink zijn banaan opeten"), relativiseren ("dat betert wel hoor"), of kijken gewoon toe. Een beetje later gaat het over wat 'streng zijn' is, over grenzen stellen en verschil in opvoedingsstijlen, ... In al die gesprekken zijn de medewerkers vooral aanwezig: luisterend, vaak verwonderd, maar nooit opvallend of sturend.

De dynamiek van de vele kortstondige contacten is vaak opmerkelijk. Een bezoek aan een S&O heeft dan ook niet één, maar vele kleine en grootse betekenissen. Net zoals de activiteit van het spelen niet één doel in zich draagt, maar vele waardes kent. Neem bijvoorbeeld het moment van opruimen dat op zich louter als een functionele taak kan beschouwd worden, maar bij nader inzien veel meer potentieel in zich draagt, net omwille van z'n ongedwongen karakter:

- De medewerkers luiden de 'activiteit' in met de woorden 'we gaan opruimen' en zetten zelf de toon (al dan niet letterlijk met een opruimlied). Dit moment kondigt het komende afscheid aan voor de kinderen.
- Kinderen en ouders voelen zich mee verantwoordelijk en kunnen een actieve rol opnemen in de zorg voor de plek.
- Het is vaak een ludiek spel- en leermoment waarbij kinderen speelgoed sorteren, kijken wat bij elkaar hoort, ballen in de ton werpen, ...
- Ouders zien hun kinderen iets doen dat ze thuis soms niet gewoon zijn of zelfs niet verwachten van hun kinderen.
- ...

Zonder hierin belerend te zijn, biedt dergelijk moment de kans aan zowel kinderen als ouders om nieuwe ervaringen op te doen, om te proeven van hoe het ook kan. De kunst bestaat er in dergelijke vorm van modeling ongedwongen aan te bieden, zo vrij mogelijk van verwachtingen en normering¹⁰.

Inrichting en gebruik van de ruimte

Naast het menselijke aspect van het voorzien in een ideale context, is er ook de fysieke inrichting en locatie die spel en ontmoeting bevorderen (dan wel belemmeren).

Om te beginnen is een S&O best gelegen op een plek waar er veel passage is. De plek dient gemakkelijk bereikbaar en toegankelijk te zijn (denk daarbij aan het aftoetsen van de 5 B's¹¹). Plekken die gezinnen sowieso reeds frequenteren (vb. een HvhK), kunnen een laagdrempelige ingang zijn, al is het belangrijk te beseffen dat een plek waar mensen elkaar tegenkomen niet automatisch ook een plek is waar ze elkaar ontmoeten.

---

¹⁰ We schrijven hier 'zo vrij mogelijk' omdat dit een streven is, maar het belangrijk is te beseffen dat elke handeling gestuurd wordt vanuit een bepaald referentiekader en dus in sé een normering in zich draagt. Hiervan bewust zijn, is zo mogelijk nog belangrijker dan gezinnen zonder oordeel proberen benaderen.

¹¹ Is het aanbod dat we doen met de S&O voor een divers publiek bereikbaar, beschikbaar, betaalbaar, bruikbaar en begrijpbaar?

Bovendien kent elke plek z'n eigen script, een set van ongeschreven regels die aangeven hoe gezinnen *kunnen* en *mogen* aanwezig zijn. Die scripts leren lezen, laat toe om ze ook bewust te gaan schrijven en zelfs her-schrijven.

Wanneer een ruimte door meerdere organisaties en voor meerdere doeleinden gebruikt wordt, is het des te belangrijker bij de verschillende scripts stil te staan. Wat betekent het bijvoorbeeld voor kinderen om op het ene moment op bezoek te gaan bij de dokter in het consultatiebureau (en daar een spuit in de bil te krijgen) en een volgend moment uitgenodigd te worden tot vrij en veilig spelen met andere kinderen. Of gelijkaardig voor ouders: om de ene dag het inloopmoment te frequenteren met individuele vragen en het ander moment met (dezelfde) medewerker in een ruimte voor spel en ontmoeting te zitten.

Interessant aan deze verschillende manieren waarop ruimtes worden gebruikt en ingericht, is de informatie die het ons geeft over welk soort ontmoetingen er bevordert dan wel belemmerd worden. Of tot welk soort spel het al dan niet uitnodigt. Stilstaan bij de inrichting van de ruimte en hiermee durven experimenteren is dan ook zeer belangrijk binnen de S&O.

Zo staan medewerkers wekelijks stil bij hoe ze spelmateriaal, boeken, ... uitnodigend presenteren en waar ze stoelen, tafels, en andere groot meubilair plaatsen. Observeren ze hoe kinderen en ouders zich bewegen in de ruimte. Tot welk soort ontmoetingen de inrichting net wel of net niet leidt. Vragen ze zich af hoe ze ouders meer op de grond en samen met hun kind aan het spelen krijgen. Het gaat er daarbij niet persé om de ruimte helemaal risicovrij, overzichtelijk of zo 'efficiënt' mogelijk te maken.

Wij hebben in onze S&O maar 2 poppenwagens. Daar is vaak ruzie over. We zien dat echter als een belangrijk leermoment. Kinderen leren er delen. Ouders reageren daar ook heel verschillend op. De één komt tussen, de ander vindt dat kinderen het alleen moeten oplossen. Er zijn kinderen die meteen afdruipen, andere die zich op de grond gooien en scène maken. Dat is allemaal ok. Met 8 buggy's zouden we dat 'probleem' niet hebben.

Ruimte creëren voor spel en ontmoeting, betekent dus ook ruimte laten voor confrontatie. Deze niet kost wat kost uit de weg willen gaan. Want net dat schept leerkansen en voer voor discussie of vrije confrontatie.

Wil dat zeggen dat medewerkers er op gebrand zijn de confrontatie op te wekken? Uiteraard niet. Maar de medewerkers kiezen er voor steeds te vertrekken vanuit een basishouding van vertrouwen. Vertrouwen in kinderen. Dat ze zelf kunnen (leren) onderhandelen. Dat ze zelf op ontdekking kunnen gaan en leren inschatten wat ze aankunnen en wat nog niet. Vertrouwen ook in ouders. Dat die hun blik kunnen verbreden door andere ouders bezig te zien en met hen in gesprek te gaan. Dat ouders ten allen tijde verantwoordelijk blijven voor hun kind(eren). Vertrouwen tot slot in het proces dat opvoeding heet. Dat kinderen en ouders baat hebben bij experimenteeruimte.

Enkele aandachtspunten wat betreft de inrichting en het gebruik van de ruimte:

- De ruimte is aantrekkelijk en uitnodigend ingericht om diverse vormen van spel alsook diverse vormen van ontmoeting en vermijding toe te laten.
  - Spel: individueel of eerder rollenspel; verschillende speelhoeken naargelang leeftijd en interesses van de kinderen; mogelijkheid om een vierkante meter (vb. babymat) dan wel de gehele ruimte te verkennen; ruimte voor actie dan wel rustige focus op een spelactiviteit zoals puzzelen; ruimte voor spel tussen kinderen en tussen kinderen en

- ouders, ... De (nieuwe) samenwerkingen in kader van de HvhK bieden hier tal van mogelijkheden om spel materiaal op maat ter beschikking te stellen.
- Contact: dynamisch, zich mee verplaatsend met de kinderen van keukenhoek naar ballenbad; moment van intieme ouder-kind interactie in de zetel; gedeeld gesprek aan de koffietafel; moment van uitwisseling aan de verzorgingskussens; ...
- Vermijding: even op adem komen; erbij maar toch apart kunnen zitten; verschillende hoeken creëren waardoor er net geen panopticon (360° zicht) mogelijk is; ...
- De ruimte weerspiegelt een diversiteit aan manieren van mogen zijn, mogen doen, mogen spreken, er mogen uitzien, ...
- De grootte van de ruimte is sterk contextgebonden. Veelal geldt dat de ruimte groot genoeg maar ook weer niet te groot dient te zijn. In een grootstedelijke context waar gezinnen eerder klein behuist wonen, komen ze net omwille van de grote speelruimte. Hoe dan ook brengt een ander type ruimte een andere dynamiek op gang. Of zoals medewerkers van een ILT het verwoordden: *'het is ontmoeten, maar een keer uitbundiger'*. Naast een eerder knus en huiselijk wekelijks ontmoetingsmoment in een zolderruimte, organiseren zij ook 1 keer per maand een spel- en bewegingsmoment in het buurtcentrum.
- Belang van een goede akoestiek (deels op te vangen met zachte materialen zoals tapijten, gevoerd meubilair, ...).
- Idealiter is er ook een groene, avontuurlijke buitenruimte (een belangrijke reden voor gezinnen in stedelijke contexten om een S&O te bezoeken).
- Een ontvangstruimte / sas / gang biedt vaak ook een ideale 'transitzone' tussen binnenkomen op de nieuwe plek en werkelijk 'in de groep' komen.
- Er zijn elementen aanwezig die ontmoeting faciliteren: een centrale tafel, een groot stratenplan van de buurt, een wereldbol, boekjes in verschillende talen, ...

Een S&O fungeert zowel als veilige haven in een buurt (van onbekenden) als een plek om de wijdere wereld te ontdekken. Zo vormen contacten binnen de muren van de S&O vaak een belangrijke voorbode op meer sociale integratie ver daarbuiten.

Praktische parameters

De keuze van openingsuren, de inrichting van de ruimte, de manier van bekendmaken, het aanbieden van (mini)activiteiten, ... is idealiter ingegeven vanuit de vraag 'wat voor plek willen we zijn en voor wie?' Ofwel: waarom doen we wat we doen?

Openingstijden

In een spel- en ontmoetingsplaats kan je meestal gedurende een aantal dagdelen in de week terecht. In sommige S&O ook in het weekend. Uitzonderlijk wordt er gekozen om volle dagen open te zijn en zo een laagdrempelige inloop-plek te zijn voor gezinnen in de buurt. Dit blijkt echter niet altijd de meest ideale keuze voor de medewerkers: *'je kan gewoon niet constant "aan" staan'*.

Binnen de openingsuren kiezen gezinnen zelf wanneer ze aankomen en weer vertrekken. Deze vorm van vrije inloop werk drempelverlagend voor veel ouders, wat met activiteiten met een vast beginuur soms minder het geval is.

Gezinnen kiezen bovendien zelf hoe vaak en wanneer zij de plek frequenteren. Dat maakt dat sommige momenten zeer rustig, andere net heel druk kunnen zijn. Er zijn gezinnen die net de rustige dan wel de drukker momenten verkiezen en hier ook naar vragen. Bij zeer populaire openingstijden, rijst de vraag of het team gezinnen kan 'weigeren'? Of het überhaupt nog verantwoord is om met zo'n grote groep kinderen en ouders in één ruimte te vertoeven?

Terwijl dit zich meestal spontaan reguleert (gezinnen vertrekken vroeger als ze het te druk vinden), is dit niet altijd het geval. Dat maakt dat de medewerkers, die vaak zeer bedreven zijn in het omgaan met chaos en onvoorspelbaarheid, zelf op hun grenzen kunnen stuiten. Bij constante en/of overweldigende drukte is het voor hen quasi onhaalbaar nog voor de volle 100% vanuit hun basishouding te kunnen werken. Op zo'n moment dient het team opnieuw stil te staan bij wat voor plek ze willen zijn en in functie daarvan nieuwe keuzes te maken.

De inrichting van de ruimte en de openingstijden zijn ideale instrumenten om patronen te (durven) doorbreken. Drastische keuzes (bv. tijdelijk het meest populaire openingsmoment verplaatsen van voormiddag naar namiddag) zijn soms nodig om de ruimte voor ontmoeting opnieuw te garanderen. Tegelijkertijd kan de grote vraag een appèl zijn om het aanbod voor gezinnen in de buurt onder de loep te nemen en aan te spreken.

Sowieso is een S&O steeds ingebed in een breder aanbod, maar eveneens in wat er gaande is in de buurt. Dit kan van belang zijn om mee te nemen in het bepalen van gezinsvriendelijke openingstijden. Is open zijn tijdens de markt bijvoorbeeld net wel of net geen goed idee? Zijn we het hele jaar doorlopend open of zijn er in de vakantieperiodes mobiele spel- en ontmoetingsinitiatieven die de fakkel overnemen? ...

Aantal contacten, frequentie, intensiteit, duur en fasering

Klassiek genomen gaan we in een praktijkbeschrijving eveneens in op het aantal contacten, de frequentie, intensiteit, duur en fasering van de bezoeken. Net omdat de S&O initiatieven hier eerder een buitenbeentje in vormen, brengen we dit ook hier te sprake.

S&O initiatieven zijn eerder a-typische vormen van opvoedingsondersteuning in die zin dat ze het aantal contacten, noch een welbepaalde frequentie of intensiteit of begeleidingsduur vooropstellen. Door dit net niet te doen, worden S&O door verschillende ouders als zeer laagdrempelig en niet-probleemgericht ervaren. Dit blijkt het ervaren van sociale steun, zowel informeel (tussen gezinnen onderling) als formeel (in de relatie gezin – medewerkers), mogelijk te maken én sterk te bevorderen. Gezinnen bepalen volledig zelf of ze (terug)komen, hoe vaak ze de S&O frequenteren, op welk moment, hoe lang ze blijven, wat ze er ter sprake brengen en wat niet, met welke rollen ze er wensen te experimenteren, enzovoort.

Op die manier kan een aanbod S&O net betekenisvol zijn voor een grote diversiteit aan gezinnen, in een grote diversiteit aan situaties en omstandigheden.

K. en haar mama zijn regelmatige bezoekers van de spel- en ontmoetingsplaats. De mama van K. (9m), die meestal nogal spontaan en actief is ziet er deze keer bleek en moe uit, ze reageert bijna niet op haar zoontje. Een medewerker spreekt K. aan: "Jij hebt zin om met je mama te spelen hé? Maar je mama heeft daar nu misschien niet zo'n zin in...?" "Amai", zucht ze, "K. was weeral wakker om 5.30 uur! En die slaapt niet overdag, hé... Dat is slopend hoor!" Een andere moeder herkent zich in die opmerking en valt haar bij hoe vermoeiend het is als je kind vroeg wakker is en overdag niet meer slaapt. "Zijn ze dan niet moe?", vraagt de medewerker. Beide moeders antwoorden dat ze het gevoel hebben dat hun kinderen erg moe zijn en slaap nodig hebben, maar dat de kinderen telkens hard huilen als ze overdag in bed gelegd worden. "En daar voel je je dan niet goed bij?", vraagt de medewerker.

Eén van de moeders glimlacht, en zegt dat ze plots beseft dat ze het inderdaad heel moeilijk heeft met dat gehuil, en dat ze daardoor wat weinig geduld heeft om vol te houden tot haar zontje slaapt. “Goh, ik ga het misschien toch nog eens terug proberen straks”, zegt de mama van K, “misschien gaat hij na even huilen toch wel in slaap vallen”. “Laat me weten hoe het gegaan is”, zegt de andere mama. Vervolgens geraken ze in een gesprek over slaaprituelen. De oma van N. (14 maanden) raakt mee in het gesprek betrokken. Ook haar kleinzoon was tot voor kort een moeilijke slaper.

Dan komt N. aan zijn oma fruit vragen. Oma haalt een potje met stukjes mandarijn uit haar tas. “Jullie mogen gerust ook fruit uit de schaal nemen hoor”, zegt één van de medewerkers. “Ik weet het”, zegt de oma, “maar ik wil dat hij zijn eigen spulletjes leert delen met anderen. Dit is een leuk moment om het eens te proberen.” N. aarzelt even en gaat dan rond met zijn potje mandarijntjes. Met een grote glimlach biedt hij iedereen een stukje aan. En het gesprek gaat weer verder, over samenspelen en delen, over omgaan met broers en zussen, ... (...)

1.5. Positionering ten opzichte van andere praktijken: gemeenschappelijkheid en/of verschil

S&O neemt anno 2019 reeds een geheel andere plaats in dan pakweg een decennia geleden. Met de komst van het nieuwe decreet opvoedingsondersteuning en met name de oprichting van de Huizen van het Kind (HvhK), werd inzetten op spel en ontmoeting één van de drie basispijlers. Dat betekent dat de eigenheid en de waarde van het creëren van informele ontmoetingskansen voor een sociale mix aan gezinnen als een zinvol gezinsondersteunend aanbod wordt beschouwd.

S&O hebben een belangrijke link met zowel het domein opvoedingsondersteuning als met kinderopvang.

Net zoals de kinderopvang, kent S&O een pedagogische en sociale functie. Het zijn plekken waar kinderen zowel autonomie als onderlinge verbondenheid kunnen ervaren. Gezinnen komen er terecht in een wereld van zowel bekenden als minder bekenden en de ruimte biedt dan ook een belangrijke verbreding van het opvoedingsmilieu. Er zijn echter belangrijke verschillen in frequentie qua gebruik en toegankelijkheid. Een ander belangrijk verschil is uiteraard dat kinderen en ouders steeds samen aanwezig zijn in een S&O en dat dit doorgaans niet het geval is in de kinderopvang.

Terwijl de mogelijkheid tot het uitbreiden en diversifiëren van het informele netwerk in een S&O een grote opvoedingsondersteunende waarde heeft voor gezinnen, onderscheidt de aanpak van een S&O zich van meer klassieke vormen van opvoedingsondersteuning. Daarin ligt vaker de focus op informeren en adviseren, op het intentioneel en gestructureerd bezig zijn met ontwikkelingsstimulering of op het aanleren van opvoedingsvaardigheden door een deskundige (1-op-1 dienstverlening). S&O onderscheidt zich ook van ervaringsgericht groepswork of andere vormen van oudergroepswerking omdat net de aanwezigheid van de kinderen aangegrepen wordt als verbindende schakel voor ontmoeting.

Wij doen het anders en dat is even oké. We willen meer kleur brengen. Dat betekent naast jullie (het ander aanbod) staan. Niet meer van hetzelfde doen.

De identiteit van S&O bewaken blijkt een belangrijke, maar niet altijd evidente, opdracht. De historiek en bredere context waarbinnen de S&O vorm krijgt of ingebed wordt, bepalen mee in welke mate de ruimte voor spel, ontmoeting en vrije confrontatie gegarandeerd blijft. Eveneens de inbedding (van

bestaande) S&O in de Huizen van het Kind, vraagt om aandacht voor die identiteit. Zo is het niet de bedoeling dat het spel- en ontmoetingsmoment herleid wordt tot een onthaalfunctie. Het is geen doelstelling van S&O om gezinnen pro-actief te benaderen in functie van de vervulling van hun rechten, noch om gezinnen te adviseren bij probleemvragen. S&O zijn daarentegen wel een belangrijke plek waar opvoedingsvragen ter sprake kunnen komen en gezinnen indien gewenst toegeleid worden naar ander aanbod.

S&O hebben ook niet het alleenrecht op de kortstondige ontmoetingen die er plaatsvinden, noch is het de enige plek waar een diversiteit aan gezinnen elkaar tegenkomt. Dat gezinnen elkaar ergens tegenkomen wil echter nog niet zeggen dat er ook sprake is van ontmoeting. Het belangrijkste verschil met ontmoeting binnen een informeel kader ligt in de aanwezigheid van een medewerker die de sociale ruimte intentioneel verzorgt.

Wat het aanbod S&O typeert, is het belang dat gehecht wordt aan de inrichting en het gebruik van de fysieke ruimte en de aanwezigheid van een gastheer/vrouw (cf. supra). We stellen dat het noodzakelijk is dat er ook plaatsen zijn waar een 'deskundige' aanwezig is. Het gaat hier niet om deskundigheid in opvoeden, wel om een deskundigheid in het verwelkomen en verbinden van mensen, een relationele deskundigheid dus. Want ook op vlak van ontmoeting, is er sprake van een 'Mattheuseffect' (cf. infra). Plaatsen waar ontmoeten als het ware spontaan ontstaat, zijn dus niet ontmoetingsplaatsen voor iedereen. Soms is er iets extra nodig. Daarnaast verlopen informele ontmoetingen vaak gesegregeerd. Een belangrijk idee bij de ontmoetingsplaatsen is dat een (verstedelijkte) samenleving nood heeft aan plaatsen waar ontmoeting over sociaal-culturele grenzen wel mogelijk is.

Deel 2 : Onderbouwing

2.1. Theoretisch kader

Theoretisch kader

Voorzieningen voor jonge gezinnen dragen op velerlei manieren bij aan een meer rechtvaardige samenleving. Naast inzetten op een betere toegankelijkheid voor kwetsbare groepen zijn het **plekken waar kinderen, ouders en andere volwassenen in relatie treden tot elkaar**. S&O, kinderopvang, HvhK, ... zijn zo belangrijke transitieruimtes tussen het private en publieke domein. Momenten van sociale steun en sociale cohesie kunnen er plaatsvinden.

Sociale steun is een verzamelterm voor steun die mensen uit hun sociale relaties halen. Die steun kan emotioneel, informatief of praktisch van aard zijn en uit veel hoeken komen. Wanneer beroepsmatig hulp wordt geboden, spreken we van *formele* steun. Als mensen elkaar onderling steun verschaffen, verwijzen we naar de *informele* netwerken van mensen. Meestal denken we bij die netwerken aan duurzame relaties met familie, vrienden, collega's, goede kennissen en burens. Maar ook sporadische contacten, bijvoorbeeld met andere ouders op school of in de kinderopvang, met buurtbewoners of voorbijgangers op straat, kunnen een bron van steun zijn. Al was het maar omdat de confrontatie met de ander ons steeds iets leert over onszelf, over ons eigen doen en laten.

Sociale cohesie is evenzeer een verzamelterm en kent een grote populariteit op de beleidsagenda, zowel nationaal als internationaal. Dit kunnen we zien als een wens om het sociale weefsel te herstellen in tijden van snelle verandering. Veelal wordt sociale cohesie eenzijdig en instrumenteel ingevuld als het streven naar een hechte gemeenschap die het eens is over een gedeelde set van normen in waarden in functie van een 'hoger' te bereiken doel (zoals het dienen van economische en politieke

belangen). Maar sociale cohesie gaat ook over wat er feitelijk gebeurt tussen mensen in hun alledaagse ontmoetingen. Hoe klein deze interacties soms lijken, hun betekenis voor het samenleven is niet te onderschatten.

S&O initiatieven laten zowel kinderen als ouders toe processen van sociale steun en cohesie te ervaren, alsook te experimenteren met de sociale regels in de samenleving. De manier waarop S&O vormgeven aan dit **relationeel burgerschap**, wordt onder meer besproken in het artikel in Alert van Sandra Van der Mespel (2011).

Andere wetenschappelijke kaders die het werk van S&O (kunnen) inspireren zijn:

- De presentietheorie van Baart: de attitude van de medewerker en diens relationele aanwezigheid staan centraal in het werk met mensen. Er wordt veel waarde gehecht aan getuige zijn bij verhalen, mensen in hun eigenheid laten zijn, ...
- Onderzoek rond empowerment, emancipatorisch werken en resilience/veerkracht.
- Het ecologisch model van Bronfenbrenner.
- Eerste stappen van Meurs & Julian
- ...

2.2. Argumenten op basis van onderzoek

Vlaams onderzoek

- Er is een nood aan laagdrempelige settings die niet noodzakelijk geassocieerd worden met “hulp en problemen”. Er is een vraag naar plaatsen waar ouders en kinderen kunnen samen zijn met andere ouders en kinderen en dit over socio-economische of etnisch-culturele grenzen heen (Vandenbroeck et al., 2007).
- Daar waar ontmoetingskansen zich voordoen – bijvoorbeeld school, kinderopvang of speeltuin – profiteren voornamelijk diegenen daarvan die reeds beschikken over een ruim sociaal netwerk. Zo stelde Eline Segaert (2007) in haar thesisonderzoek vast dat wie buiten het kinderdagverblijf vrij uitgebreide netwerken heeft, die netwerken via de kinderopvang verder uitbreidt. En omgekeerd: voor wie erg beperkte netwerken heeft, blijkt de kinderopvang geen plek te zijn waar men met andere ouders uitwisselt.
- Het is echter mogelijk om een sociale mix aan gezinnen te bereiken én uitwisseling over diverse grenzen heen te laten plaatsvinden. Bovendien blijkt er niet één vast bezoekerspatroon, maar net een brede diversiteit in aanwezigheid, gebruik, frequentering, relaties tot de S&O en betekenisverleningen. Dit fluctueert ook nog eens overheen de tijd (Vandenbroeck & Geens, 2010; Geens, 2010).
- Ouders vinden het ondersteunend om met andere ouders over opvoeden te praten. Dit blijkt belangrijk voor *alle* gezinnen, ongeacht hun situatie of achtergrond. ‘Voorwaarde is wel dat ze kunnen praten met “gelijkgestemden”, met mensen die gelijkaardige ervaringen hebben meegemaakt.’ Maar voor opvoedingsondersteuning geeft dit een paradox: ouders praten het liefst met gelijkgestemde ouders, maar doordat ze zo “onder elkaar praten” leren ze de ander niet kennen waardoor de kloof blijft bestaan en het onveilig blijft om met anderen te praten’ (Buysse, 2008).
- Contacten met onbekenden kunnen veel betekenen voor het opvoeden én het samenleven. Kinderen zijn daarin een belangrijke verbindende schakel, zo blijkt uit etnografisch onderzoek naar alledaagse relaties in de stedelijke omgeving. Ruth Soenen (2006) observeerde op de tram hoe onbekenden met elkaar in gesprek geraken naar aanleiding van iets dat een kind

doet of zegt. Zij concludeert dat naast hechte vormen van gemeenschap het ook belangrijk is om aandacht te hebben voor tijdelijke en hybride relaties die eerder *lichte* versies van gemeenschap creëren.

- Kinderen blijken *brokers* van relaties maar ook *breakers* van bestaande netwerken van gezinnen: het hebben van jonge kinderen blijkt niet alleen verbindend te werken maar ook sociale contacten te verhinderen. In contexten van diversiteit is elkaar tegenkomen niet voldoende om elkaar ook werkelijk te ontmoeten. Daarvoor dient het 'script' (als zijnde het geheel van ongeschreven regels) van de ruimte gelezen en indien nodig herschreven te worden (Geens, 2015).
- De rol als gastheer/-vrouw blijkt voor zowel ouders als medewerkers vrij helder maar tegelijkertijd bijzonder complex. Jochen Devlieghere (2014) gaat in zijn masterproef diepgaand in op de rol van de medewerker in een S&O, zowel vanuit het perspectief van de bezoekende gezinnen als de medewerkers.

Internationaal onderzoek

- Sinds enkele decennia ontstaan nieuwe vormen van voorzieningen voor jonge gezinnen die zich expliciet richten op de sociale functie, met name spel- en ontmoetingskansen creëren voor kinderen en hun ouders. In Engeland, Frankrijk, Italië, maar ook verder van huis zoals in Japan of Australië, kennen gelijksoortige initiatieven een sterke opmars. Ongeacht de verschillen in praktijken delen ze wereldwijd een engagement in het ondersteunen van processen van sociale steun en sociale cohesie (Hoshi-Watanabé, Musatti, Rayna & Vandenbroeck, 2015).
- De 'oudste' ontmoetingsplaats in Vlaanderen is De Speelbrug, die haar grondslag vindt in de Franse *maison vertes*, geïnspireerd door het werk van Françoise Dolto. Het boek *Van aanraakbaarheid rijk* geschreven door Rudi Vandenborre & co, verbonden aan De Speelbrug in Antwerpen en de SpelOdroom in Leuven, biedt een bijzonder inzicht in deze Franse visie.
- Ouders hechten belang aan zowel kortstondige contacten met onbekende als duurzame relaties met familie, vrienden en kennissen. Natuurlijk blijven duurzame relaties op basis van gedeelde taal, code, achtergrond of mening belangrijk. Deze relaties worden ook wel *bonding ties* genoemd. De meer losse contacten doorheen de dag met bv. buurtbewoners laten echter *bridging ties* toe, relaties over diverse (groeps)grenzen heen. Deze relaties zijn niet alleen belangrijk om op te klimmen op de zogenaamde sociale ladder, maar ook om zich verbonden te voelen: om vertrouwd te raken met die diversiteit en meer herkenbaarheid te creëren (zie onder andere Fram (2005) en Putnam over de concepten *bonding* en *bridging*).

Stemmen uit de praktijk

- Uit de ervaringen vanuit de preventieve zorg van K&G (Antwerpen) blijkt dat voor jonge kinderen de vraag naar dit soort van initiatieven groot is. De ervaring vanuit o.a. de inloopteams leert dat zeker voor de maatschappelijk kwetsbare gezinnen er veel energie dient te gaan naar de toeleiding.
- Uit het sectoroverleg blijkt dat toeleiding van ouders in groep beter werkt dan gezinnen individueel toeleiden. Die gezinnen blijken namelijk zelden terug te komen. De vraag is natuurlijk wat de ondertoon van de toeleiding is geweest en of de vrijblijvendheid hier voldoende kon gevrijwaard worden.
- Motieven, beweegredenen om te komen zijn het kunnen bieden van een andere speelomgeving voor het kind, contact met leeftijdsgenootjes bevorderen, niet alleen (thuis) zijn met het kind, een plek opzoeken om even tot rust te komen, ... Doorgaans komen opvoedingsverantwoordelijken in eerste instantie voor het kind, en is de ontmoeting met andere ouders iets wat daaruit voortvloeit. Niet zelden wordt dat wel een belangrijke reden om te blijven terugkomen.

- De vrije confrontatie kan ook tijdens een meer gestructureerde activiteit aandacht krijgen. In Antwerpen Luchtbal experimenteren ze met een aanbod spel en ontmoeting getrokken door vrijwilligers en thematisch ingevuld met een beweeg- of knutselactiviteit. Al wordt er wel eens gezegd *'we moeten geen jeugdwerk worden'*, toch kunnen gezinnen zich door een 'thematisch aanbod' gemakkelijker aangesproken voelen en kan van daaruit een (nog niet eerder aangevoelde) behoefte aan ontmoeting spontaan worden ingevuld.
- Veranderingen die ouders bij zichzelf en bij hun kind vaststellen zijn dat het kind zich socialer opstelt, de kijk op het eigen kind is veranderd, men als ouder het kind meer durft loslaten, ... (jaarverslagen De Speelbrug).
- Zie ook: de vele ervaringen, dagobservaties, werkingsverslagen, evaluatierapporten en publicaties van initiatieven die inzetten op spel en ontmoeting, alsook discussieteksten en andere verslagen die ontstaan als resultaat van bijeenkomsten, interviews, congressen, ...

Deel 3: Toepassing en overdraagbaarheid

3.1. Vorming en omkadering

De medewerkers actief in S&O zijn vrij divers op verschillende vlakken. Zowel qua opleiding, voorgeschiedenis, achtergrond, (meer)taligheid, ... maar evengoed in de manier waarop ze aangeworven zijn (in dienst, als vrijwilliger), ingezet worden (vast of roterend), hun opdrachten (exclusief bezig met S&O of niet), ... We gaan in dit deel in op wat ze gemeenschappelijk hebben, met name hun relationele deskundigheid (in ontwikkeling), om vervolgens stil te staan bij de omkadering die dit vraagt.

Vorming in relationele deskundigheid

Eerder dan bepaalde diplomavereisten, ligt de nadruk op de basishouding (cf. supra) die getuigt van 'vrij kunnen denken', sterke visievorming, aandacht voor menselijke relaties en verhoudingen, alsook de bereidheid om in de eigen spiegel te kijken. Dat betekent zelf zoekend durven zijn, het niet-weten durven toelaten en in de eigen kwetsbaarheid / onzekerheid durven gaan staan.

Een reflectieve houding ontwikkelen is dus een must. Dat wil onder meer zeggen dat medewerkers in staat zijn de eigen praktijk voortdurend te bevragen en veranderen in functie van de complexe situaties waarmee ze geconfronteerd worden. Medewerkers zijn bereid stil te staan bij het eigen handelen en de eigen manier van kijken.

Veeleer dan om nieuwe kennis opdoen of leren interveniëren, gaat het om leren 'niet ageren'. Om ontdekken dat een grotere terughoudendheid de gesprekken soms rijker maakt. Om de gewoonte af te leren de eigen visie voorop te stellen als de beste of de enige juiste weg. Het gaat er om de finesse te ontwikkelen om niet adviserend, sturend of belerend over te komen. De meer of minder actieve houding van medewerkers is een belangrijk reflectiepunt dat zowel binnen als tussen S&O een terugkerend onderwerp van gesprek vormt.

Niet-ageren blijkt daarin soms vermoeiender of uitdagender te zijn dan 'gewoon een eigen plan uitvoeren'. Medewerkers onthalen, luisteren actief, brengen onder woorden, nemen een bevragende houding aan, zijn gevoelig aanspreekbaar. Het gaat dus om een respectvolle, luisterende en open houding ten opzichte van wat kinderen en ouders vertellen in hun spreken, hun doen en laten. Kinderen worden rechtstreeks aangesproken. Elke persoon wordt als volwaardig en gelijkwaardig benaderd. Het is een houding die erop gericht is de openheid van dialoog te bewaren.

Omkadering

Die relationele deskundigheid beoefenen vraagt niet uitsluitend om een diploma of een loon, maar wel om een zeer degelijke omkadering. Zowel in tijd als mensen. Er dient zorg gedragen te worden voor het team, zoals er wordt zorg gedragen voor de kinderen en ouders die een S&O bezoeken.

- Zelf aankomen — Een moment om zelf aan te komen op de plek (vòòr men met het onthalen van de gezinnen begint) laat toe om zo nodig eerst zelf even op verhaal te komen om van daaruit beschikbaar te kunnen zijn voor de vele verhalen van de gezinnen. Eerst zelf even ruimte innemen dus om daarna vooral veel ruimte te kunnen geven.
- Zelf vertrekken — Een half uur vroeger sluiten dan het einde van de werktijd laat toe om systematisch een moment van reflectie in te bouwen. Het neerschrijven van een aantal (anekdotische) situaties in een logboek, vormt meteen waardevolle input voor interviews, besprekingen, visievorming en werkingsverslagen. Tevens zorgt het zelf kunnen ventileren nadien, het benoemen van eventuele frustraties of verwachtingen voor de nodige ontlasting om duurzaam in het werk te staan.
- Zelf je plafond bereiken — Terwijl goed om kunnen met veranderlijkheid, het onvoorspelbare, tegenspraak, momenten van chaos, ... sterke kwaliteiten zijn van de medewerkers, kennen ook zij hierin hun plafond. Bewust zijn van de omstandigheden waarin je als medewerker je basishouding net wel of net niet langer kan realiseren, is noodzakelijk om blijvend in te kunnen staan voor de ruimte voor ont-moeting. Zelf even “uit” mogen staan, is geen onbelangrijke randvoorwaarde.

Naast deze meer ‘informele’ momenten van reflectie en uitwisseling, is er ook nood aan structureel ingebouwde tijd voor intervisiemomenten, vorming en coaching van medewerkers (zowel professionelen als vrijwilligers). Op deze momenten delen medewerkers hun ervaringen met elkaar, stellen ze zichzelf en elkaar vragen over het eigen en andermans referentiekader, leren ze diverse gezichtspunten verkennen, ... In het bespreken van casussen of anekdotische situaties gaat het niet om ‘besprekingen over kinderen en ouders’ maar om reflectie op de eigen rol. De focus ligt op wat het met de medewerker heeft gedaan, hoe het hem/haar geraakt heeft. Dit getuigt van een fundamenteel andere houding ten opzichte van gezinnen, die zowel achter als voor de schermen wordt doorgetrokken.

Aandachtspunten

Naast bovengenoemde relationele deskundigheid en reflectieve basishouding, benoemen de S&O nog volgende aandachtspunten bij de selectie van professionele en/of vrijwillige medewerkers:

- Heeft de kandidaat-medewerker niet alleen ‘een hart voor kinderen’ maar ook ‘een hart voor ouders’?
- Is de kandidaat-medewerker bereid om samen te leven, samen te werken, samen te doen?
- Kan de kandidaat-medewerker mensen, situaties en scripts met aandacht ‘lezen’?
- Is de kandidaat-medewerker een netwerker, iemand die verbindingen kan leggen tussen mensen, zowel tussen gezinnen als op het niveau van de buurt(organisaties)?
- Wat is de ‘waarom’, de drijfveer, de motivatie van de kandidaat-medewerker om in een S&O te werken?

Na een opstartperiode van enkele openingsmomenten samen met een ervaren medewerker, wordt veelal een gesprek ingepland ter opvolging. Het spreekt voor zich dat de ondersteuning en opvolging van vrijwilligers ook welbepaalde competenties, aandacht en inzet vraagt van een professionele medewerker.

Tot slot nog een belangrijke opmerking: instaan voor kwalitatieve vorming en intervisiemogelijkheden hoeft geen exclusieve taak van de coördinator of pedagogisch coach te zijn. Beroep doen op externen,

zoals een vormingscentrum dat inzet op expertisebevordering (vb. VCOK) of op een externe intervisiebegeleider, zijn maar enkele van de mogelijkheden.

3.2. Kwaliteit

Er zijn op Vlaams niveau een aantal kwaliteitscriteria vooropgesteld voor de erkenning en de subsidiëring van spel- en ontmoetingsinitiatieven.¹²

Naast verschillende andere publicaties (zie materialen en links alsook de bronnen in deel 4) geeft deze praktijkbeschrijving een levendig beeld van wat kwaliteit in spel en ontmoeting kan betekenen. Het biedt bovendien een goed overzicht van belangrijke uitgangspunten, klemtonen en nuances.

3.3. Kostprijs

Materiaalkost

- Kosten bekendmaking (zowel op papier als digitaal)
- Werkingskosten: koffie, thee, fruit, ... maar ook verbruikbaar spelmateriaal
- Spel- en ontmoetingsruimte: huur, vaste kosten en inrichting

Personeelskost

- Verplaatsingskosten
- Praktisch voorbereiding en afronding
- Uren aanwezigheid tijdens openingsmoment
- Vergader-, overleg-, supervisie- en intervisietijd

Trainingen en kost voor het inhuren van deskundigheid

- Vormingen en opleidingen, zowel intern als extern (vb. tarief supervisor)

Bronnen en referenties

De initiële discussietekst *Ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders* (Van der Mespel, 2008) blijft een krachtig vertrekpunt voor iedereen die kennis wil maken met de basisprincipes van S&O.

In het eindrapport *Opvoeden in Brussel* (Vandenbroeck & Geens, 2010) vind je naast de resultaten van het evaluatie-onderzoek ook een beknopt draaiboek terug over de Brusselse ontmoetingsplaats Baboes.

Op een aantal belangrijke aspecten in toegankelijkheid vòòr en na de deur van S&O gaat het actieonderzoek *Ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders: een kans voor iedereen* dieper in. Het schenkt ruim aandacht aan de betekenisverlening van gezinnen: waarom ze voor het eerst gebruik maken van een S&O en waarom ze blijven terugkomen. Als bijlage bij deze publicatie zit onder meer de leidraad voor een focusgroep met bezoekers en niet-bezoekers van S&O (Vervaeke, Devlieghere, Geens & Hulpia, 2013).

---

¹² Zie het Ministerieel besluit van de Vlaamse Regering van 28 maart 2014 tot uitvoering van het decreet van 29 november 2013 houdende de organisatie van preventieve gezinsondersteuning.

Het boek *Ontmoeten is simpel... maar niet altijd gemakkelijk* (Geens, 2017) biedt naast een helder referentiekader op basis van jarenlang kwalitatief onderzoek ook zeer concrete handvaten om in te zetten op ontmoeting. Het bevat een breed arsenaal aan materialen om het eigen denken, zeggen en doen onder de loep te nemen en concreet samen aan de slag te gaan. Op de website www.ontmoetenissimpel.be lees je ook 3 Kiddo-artikels die de kern van het onderzoek beknopt weergeven.

Het boek *Huis van het Kind In-Zicht* (Hulpia & Lambert, 2017) gaat in op hoe je als opvoedingsondersteunend netwerk werk maakt van een meer inclusieve samenleving. Wil je meer lezen over progressief universalisme, geïntegreerd werken, gebruikersparticipatie, ... en hoe je dit werkelijk realiseert? Dan vormt dit een belangrijk inspiratieboek.

Het project *Samen evalueren voor meer impact in de strijd tegen kinderarmoede in de gezinsondersteuning en kinderopvang* (Delvaux, Rommens, Travers & Van Meerbeeck, 2018) maakt deel uit van het programma 'Kleine kinderen, grote kansen' van de Koning Boudewijnstichting. Samen met Kind & Gezin realiseerde de KBS tot een stappenplan voor zelfevaluatie. De nadruk ligt op het scherp krijgen van je veranderingstheorie en vervolgens gaan kijken hoe je zelf de impact kan meten. Zelfevaluatie wordt daarbij gezien als een voortdurend, cyclisch proces. De publicatie alsook heel wat tools vind je terug op www.grotekansen.be.

Het boek *Warm, welkom en wederkerig* (De Mets, Peleman, Seghers, Vervaet & Van Laere, 2018). maakt van 'elkaar ontmoeten' een wederkerig werkwoord. De auteurs gaan op basis van de ervaring van zeven proeftuinen in op de kracht van elkaar dagelijks ontmoeten en communiceren en hoe je als organisatie (in dit geval als kleuterschool) gezinnen tegemoet kan treden.

Referenties

- Buysse, A. (2008). *Opvoedingsondersteuning. Ondersteuning van gezinnen vandaag: een onderzoek*. In opdracht van de Vlaamse Gezinsbond: UGent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Vakgroep Experimenteel-klinische en Gezondheidspsychologie.
- Delvaux, I., Rommens, T., Travers, N. & Van Meerbeeck, A. (2018). *Kleine kinderen, grote kansen. Samen evalueren voor meer impact in de strijd tegen kinderarmoede in de gezinsondersteuning en kinderopvang*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- De Mets, J., Peleman, B., Seghers, M., Vervaet, V. & Van Laere, K. (2018). *Warm, welkom en wederkerig. Naar een goede ouder-schoolsamenwerking*. Gent: VBJK – SDL – Ugent.
- Devlieghere, J. (2014). *De medewerker in een ontmoetingsplaats voor kinderen en ouders: Over de zoektocht naar (h)erkenning*. Onuitgegeven masterproef, vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek. Gent: Universiteit Gent.
- EXPOO (2010). *Dialogomoment Ontmoetingsplaatsen: Eindverslag*. Brussel.
- Fram, M.S. (2005). 'It's just not all teenage moms': diversity, support, and relationship in family services. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75, 507-517.

- Geens, N. (2010). *Sociale steun en vrije confrontatie in Baboes, een ontmoetingsplaats voor kinderen en ouders. Over de context van opvoeden en opvoeden in context*. Onuitgegeven masterproef, vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek. Gent: Universiteit Gent.
- Geens, N. (2015). *Social support and social cohesion in services for young children: A study of interactions among parents and between parents and professionals*. Doctoraatsproefschrift. Gent: Universiteit Gent.
- Geens, N. (2017). *Ontmoeten is simpel... maar niet altijd gemakkelijk*. Amsterdam: SWP Uitgeverij.
- Hoshi-Watanabe, M., Musatti, T., Rayna, S. & Vandenbroeck, M. (2015). Origins and rationale of centres for parents and young children together. *Child & Family Social Work*, 20(1), 62-71.
- Hulpia, H. & Lambert, L. (2017). *Huis van het Kind In-Zicht: Een inspiratieboek voor gezinsondersteunende netwerken*. Gent: VBJK.
- Noens, P. & Ramaekers, S. (2011). *Opvoedingsondersteuning in ontmoeten. Onderzoeksverslag ter ontwerp van een bronnenboek*. Leuven.
- Segaert, E. (2007). *Visies van ouders op kinderopvang als socialisering*. Onuitgegeven masterproef. Vakgroep Sociale Agogiek. Gent: Universiteit Gent.
- Soenen, R. (2006). *Het kleine ontmoeten: Over het sociale karakter van de stad*. Antwerpen: Garant.
- Van der Mespel, S. (2008). *Ontmoetingskansen voor kinderen en ouders*. Discussietekst van het netwerk Ontmoetingsplaatsen voor Kinderen en Ouders. Brussel.
- Van der Mespel, S. (2011). Ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders. Van buitenbeentje naar hype. *Alert*, (4), 47-56.
- Vandenborre, R. (2014). *Van aanraakbaarheid rijk. Ontmoetingsruimten voor kleine kinderen en ouders*. Kessel-Lo: Literarte.
- Vandenbroeck, M., Boonaert, T., Van der Mespel, S. & De Brabandere, K. (2007). *Opvoeden in Brussel*. Gent – Brussel: UGent – VBJK – VCOK – VGC.
- Vandenbroeck, M. & Geens, N. (2010). *Evaluatie van Baboes, de Brusselse ontmoetingsplaats voor kinderen en ouders*. Gent.
- Van den Driessche, K. (2011). *Betekenisverlening voor de ouders van een ontmoetingsplaats voor kinderen en ouders*. Onuitgegeven masterproef, vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek. Gent: Universiteit Gent.
- VBJK (2008). *Kinderopvang met sociale functie. Een plaats waar kinderen, ouders, medewerkers en buurt elkaar ontmoeten*. Gent: VBJK.
- Vervaet, V., Devlieghere, J., Geens, N. & Hulpia, H. (2013). *Ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders: Een kans voor iedereen*. Gent: VBJK en Vakgroep Sociale Agogiek UGent, Koning Boudewijnstichting.
- Wigwam (2010). *Kinderopvang en ontmoeting*. Leuven.

Het merendeel van deze bronnen kunnen geraadpleegd worden op de website van expoo.be.

